

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В.Н. КАРАЗІНА

Економічний факультет

Кафедра економічної теорії та економічних методів управління

"До захисту"

В.о.завідувача кафедрою
д.е.н., проф. Андрій ГРИЦЕНКО

**ІНТЕГРАЦІЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ – ІМПЕРАТИВ ЇЇ
ВІДНОВЛЕННЯ**

Кваліфікаційна робота магістра

Виконала: студентка 2-го курсу гр. ЕЕ-61
Спеціальність 051 «Економіка»
ОПП «Економіка та економічна політика»

Валерія ШИЛОВА

Науковий керівник:
доктор економічних наук,
професор

Ганна КОЛОМІЄЦЬ

Рецензент:
кандидат економічних наук,
доцент

Іван МАРЧЕНКО

Харків – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Економічний факультет

Кафедра економічної теорії та економічних методів управління

Рівень вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень) магістр

Спеціальність 051 «Економіка»

Освітньо-професійна програма «Економіка та економічна політика»

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. завідувача кафедри

____ Андрій ГРИЦЕНКО
підпис ім'я, прізвище

30. 06.2024 року

З А В Д А Н Н Я **НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ**

Шилової Валерії

(прізвище, ім'я, по батькові студента)

1.Тема роботи «Інтеграція економіки України -імператив її відновлення»

Керівник роботи: Коломієць Ганна Миколаївна д.е.н., професор
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету від 12.09.2024 року № 2101-5/2827

2. Строк подання студентом роботи –25.11. 2024 року

3. Перелік питань, які потрібно розробити

1. Методологія дослідження економічної інтеграції в сучасних умовах:

- Економічна інтеграція: зміст, форми, етапи;
- Вплив інтеграційних процесів на національну економіку.

2. Сучасні інтеграційні тренди світової економіки:

- Економічні інтеграційні об'єднання: порівняльний аналіз;
- Реконфігурація інтеграційних процесів.

3. Пріоритетні напрями інтеграції економічної системи України в контексті її відновлення:

- Сценарії інтеграції економічної системи України;
- Виклики сучасної економічної інтеграції України.

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
1	Узгодження змісту кваліфікаційної роботи
2	Підготовка першого розділу кваліфікаційної роботи
3	Доопрацювання першого розділу згідно з рекомендаціями науково керівника. Написання другого розділу кваліфікаційної роботи
4	Доопрацювання другого розділу згідно з рекомендаціями науково керівника. Підготовка третього розділу кваліфікаційної роботи
5	Доопрацювання третього розділу згідно з рекомендаціями науково керівника. Підготовка тез доповіді на наукову конференцію, та/або підготовка наукової публікації за темою дослідження
6	Написання вступу, висновків кваліфікаційної роботи. Оформлення списку літератури
7	Подання кваліфікаційної роботи на кафедру економічної теорії та економічних методів управління

5. Дата видачі завдання 30. 06. 2024 року

Студент

підпис

Валерія ШИЛОВА

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Керівник роботи

підпис

Ганна КОЛОМІЄЦЬ

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

ЗМІСТ

Вступ.....	5
Розділ 1 Методологія дослідження економічної інтеграції в сучасних умовах.....	9
1.1. Економічна інтеграція: зміст, форми, етапи	9
1.2. Вплив інтеграційних процесів на національну економіку	17
Розділ 2 Сучасні інтеграційні тренди світової економіки	25
2.1 Економічні інтеграційні об'єднання: порівняльний аналіз	25
2.2 Реконфігурація інтеграційних процесів	41
Розділ 3 Пріоритетні напрями інтеграції економічної системи України в контексті її відновлення	46
3.1 Сценарії інтеграції економічної системи України.....	46
3.2 Виклики сучасної економічної інтеграції України.....	58
Висновки	68
Список джерел.....	71

Вступ

На сьогоднішній день процес глобалізації економіки є визначальним фактором покращення господарського життя більшості країн світу. Становлення світової економіки як єдиного господарського організму пов'язане з багатьма факторами, в основі яких лежить створення тісних економічних зв'язків між державами. Науково-технічна революція, тенденції до світового усупільнення праці та виробництва зумовлюють процес міжнародної економічної інтеграції як країн, так і окремих компаній.

Вивчення інформаційно-аналітичного забезпечення процесів євроінтеграції та євроатлантичної інтеграції є важливим напрямом для наукової дискусії як на світовому, так і на регіональному рівнях. Необхідно оперативно реагувати на критично важливе повномасштабне вторгнення Росії в Україну з боку ЄС, НАТО та українського уряду для забезпечення безпеки країни. Оскільки інтеграція до Європи залежить від різноманітних подій на регіональному та національному рівнях, необхідно проводити комплексні дослідження та коригувати їх за підсумками отриманих даних.

Після подій, пов'язаних з Євромайданом, в Україні відбулися зміни, що вплинули на процеси євроінтеграції та євроатлантичної інтеграції, що призвело до зміни суспільного ставлення до цих процесів. У період з 2013 по 2023 роки був потрібний перегляд національної політики для оптимізації поточних процесів та інформаційно-аналітичної підтримки цих змін. Низька ефективність заходів, відсутність чіткої стратегії, безліч заявлених проєктів, які так і не були виконані, а також низький рівень поінформованості населення про дії держави у сфері європейської інтеграції свідчать про брак інформаційно-аналітичної підтримки.

Інтеграція національної економіки в світогосподарські процеси стикається з низкою актуальних проблем. Основні з них включають:

1. Конкурентоспроможність. Національні економіки часто стикаються з необхідністю підвищувати свою конкурентоспроможність на міжнародних ринках. Це вимагає модернізації виробництва, впровадження інновацій, підвищення якості товарів і послуг.

2. Нерівномірний розподіл вигод від глобалізації. Глобалізація може мати неоднаковий вплив на різні галузі економіки та соціальні групи. Деякі сектори можуть виграти від відкриття ринків, тоді як інші стикаються з конкуренцією і втрачають ринкові позиції.

3. Залежність від міжнародних ринків. Інтеграція в світову економіку може призвести до збільшення залежності від зовнішніх ринків, що робить національні економіки вразливими до глобальних економічних потрясінь, таких як кризи або зміни в торговельній політиці великих економік.

4. Захист національних інтересів. Для забезпечення національних інтересів необхідно збалансувати відкритість ринків з потребою захисту стратегічно важливих галузей економіки, таких як сільське господарство, енергетика або оборонна промисловість.

5. Екологічні виклики. Глобальні економічні процеси часто ведуть до збільшення виробництва і споживання ресурсів, що може мати негативний вплив на довкілля. Важливою проблемою є пошук шляхів забезпечення сталого розвитку, що відповідає інтересам національної економіки.

6. Політичні та регуляторні ризики. Національні економіки можуть стикатися з політичними та правовими перешкодами в процесі інтеграції. Торговельні війни, санкції, зміни у валютних курсах або в митному регулюванні можуть ускладнювати процес інтеграції.

7. Інституційна слабкість. Відсутність ефективних інституцій, що забезпечують регулювання економічної діяльності, може обмежувати можливості для повноцінної інтеграції у світову економіку.

8. Цифровий розрив. Інформаційно-комунікаційні технології відіграють ключову роль у глобальних економічних процесах, і країни, що не мають

розвинених цифрової інфраструктури, можуть опинитися на узбіччі світової економіки.

Отже, для успішної інтеграції в світову економіку національним економікам важливо долати ці виклики шляхом реформ, впровадження інновацій і розвитку інфраструктури, а також шляхом ефективної участі в міжнародних організаціях і торгових угодах.

Сучасна наукова дискусія відображає описані реалії, пов'язані з проблематикою кваліфікаційної роботи, досліджуються в роботах таких учених, як Н. Ф. Кампос, Ф. Корічеллі, Л. Моретті, М. Гамульчук, А. Макаруч, Е. Сіка, М. Богліоні, Е. Кутріні, А. Вінер, М. Дж. Баун, Дж. Цайтлін, Ф. Ніколи та Б. Лаффан, К. Хоскінс та Ф. Шіммельфеннінг[25].

Дослідження, проведені вченими А. Шкодрової, Л. Майлсом, Ф. Лаурсеном, Ю. Морозовим та іншими, аналізують дані про регіональні особливості процесів євроінтеграції та євроатлантичної взаємодії[34].

Питання, пов'язані з розвитком України, структурною реформою, узгодженням інституційних питань, зміною соціальної структури та проблемами, що виникають у зв'язку з інтеграцією країни в умовах російської агресії, а також інші аспекти цієї тематики розглядаються у працях таких науковців, як К. Звольський, А.А. Юнін, В. Севрук, С. Павленко, Й. Батор, П. Рікер, А. Костенко, М. Чабан, А. Елгстрем, М. Кнодт та інших вчених різного рівня[25]. Проте інформаційно-аналітична діяльність України в галузі європейської та євроатлантичної інтеграції потребує детального наукового аналізу з подальшим розробкою стратегії інформаційної та аналітичної підтримки.

Мета роботи: На основі узагальнення сучасних трактовок інтеграційних процесів обґрунтувати необхідні передумови та перспективні сценарії щодо інтеграції економіки України в контексті її відновлення.

Досягнення поставленої мети обумовило виконання наступних завдань:

1. Розкрити зміст економічної інтеграції, її етапів і форм.

2. Виявити суперечливий вплив інтеграційних процесів на національну економіку.
3. Виокремити відмінності сучасних інтеграційних об'єднань.
4. Охарактеризувати процес реконфігурування економічної інтеграції.
5. Проаналізувати пропоновані сценарії інтеграції економічної системи України.
6. Виділити виклики сучасної економічної інтеграції України.

Об'єкт дослідження - Економіко інтеграційні процеси в сучасному світі.

Предмет дослідження - інтеграція економіки України як імператив її відновлення.

Апробація роботи була проведена на XII Міжнародній науково-практичній конференції «Prospective directions of modern science and education in the world» (Валенсія, Іспанія). Тези «Економічна інтеграція України – імператив її відновлення» - опубліковані.

Дипломна робота складається з вступу, 3-х розділів, 6 підрозділів, а також списку використаних джерел, що включає 54 найменувань. Загальний обсяг роботи складає 76 сторінки, з яких 70 сторінок – основний текст.

Розділ 1 Методологія дослідження економічної інтеграції в сучасних умовах

1.1. Економічна інтеграція: зміст, форми, етапи

Економічна інтеграція - це особлива складна форма усупільнення праці та виробництва, що виникає на сучасному етапі розвитку продуктивних сил, які в умовах науково-технічної революції характеризуються дедалі активнішим застосуванням наукових знань [11].

Питання виникнення економічної інтеграції у світовій практиці пов'язане з основними економічними тенденціями та етапом розвитку міжнародних відносин другої половини ХХ століття.

Національна економіка окремої держави висувається у ролі сторони, залученої у формування економічних відносин із іншими державами. Поява спільних ринків збуту та формування системи світового господарства свідчить про інтеграцію економічних систем окремих держав до одного цілого організму. До основного фактору, що сприяє міжнародній економічній інтеграції, необхідно віднести розростання та реалізацію виробничого потенціалу окремих держав, що свідчить про процес міжнародного розподілу праці. Сам процес розвитку міжнародних економічних відносин спирається на взаємозв'язок інтересів учасників міжнародних відносин, коли об'єднання галузей та сфер виробництва є результатом взаємовигідного співробітництва між державами. Також варто відзначити важливим фактором, що стимулює міжнародні інтеграційні процеси, є консолідація виробничих можливостей ресурсів, що відкриває широкі перспективи економічного та технологічного розвитку [2].

Виробництво сприяло наростання зовнішньоекономічні зв'язки між державами. З процесом становлення міжнародної економіки як фундаменту для розвитку країн, виробництво було невід'ємно пов'язане з прогресом науково-технічної сфери, появою нових ресурсів для освоєння та

застосування. Як наслідок, поділ праці почав набувати дедалі більш вузькоспеціалізований територіальний характер, країни намагаються зміцнити союзні зв'язки, міжнародний капітал виступає у ролі гарантії процвітання виробничо-технічної бази, потребує нових методів більш ефективного розподілу трудових і фінансових ресурсів.

Слід зазначити, що дедалі більшу роль у сфері світового господарства починає набувати капітал. Як символ інтеграції міжнародних економік капітал набирає все більшого потенціалу, розширюючи свій вплив від регіональних сфер, що обмежуються рамками окремих підприємств, до розмірів транснаціональних економічних об'єднань. Капітал, об'єднаний з індивідуальних виробничих сфер країни, виступає у ролі одиниці саява з національними капіталами інших країн, що призводить до об'єднання як фінансової, а й ресурсно-виробничих баз. Цей процес відображає те, що економіки різних країн вступають у процес розподілу капіталу між торговими, банківськими та виробничими сферами, з'являються нові перспективи нарощування капіталу шляхом зрощування національних капіталів, що призводить до появи додаткової вартості продукції, розвитку ринків збуту, появи нових інструментів регулювання економічних механізмів.

Зв'язування національних господарств характеризується такими процесами, як освіта та розвитком загальних фінансових систем, за якими циркулює кошти та активи як організаційних та національних об'єднань, поява кредитних та інших фінансових важелів нарощування капіталу, торгових та виробничих економічних зв'язків. Але якщо аналізувати загальносвітову практику освіти та динаміку розвитку економічних зв'язків між країнами, то можна помітити, що всі зв'язки мають неоднорідну форму. Інтеграція в різних ділянках міжнародної мережі економік проходить з більшою чи меншою інтенсивністю та ефективністю, що призводить до ослаблення чи зміцнення господарських зв'язків між країнами. Це свідчить про те, що національним економікам все складніше стає функціонувати

відокремлено з інших систем, з'являється залежність, яка вимагає політичної та нормативної врегульованості з боку урядових структур. Без проведення відповідних заходів процес інтеграції може призвести до зворотних явищ, у яких осередки міжнародних економічних зв'язків втрачають чинність чи руйнуються. Можна зробити висновок, що становлення виробничих і торгових відносин між країнами залежать від цілої групи факторів, які включають як економічні, так і політичні.

Як було зазначено вище, політичні інтереси також є основою для побудови якісної економічної інтеграції країн. Цей фактор свідчить про формування міжнародних політичних комплексів, що захищають та прагнуть реалізувати економічні інтереси країн учасниць окремих об'єднань. Політика стимулює розвиток міжгалузевих зв'язків усередині міжнародних спілок, коли держави надають підтримку та опору іншими національним економікам, оскільки розвиток комплексу залежить від внеску кожного члена економічного об'єднання.

Звичайно, неможливо не торкнутися технологічного феномена, який вивів процес економічної інтеграції на новий рівень і прискорив темп розвитку світового господарського життя. НТР сприяла впровадженню нових виробничих можливостей у промислову сферу, розвитку вузькоспеціалізованих секторів економіки, що посилило потребу з боку регіональних та транснаціональних зв'язків у технологічних нововведеннях. Науковий підхід сформулював теоретичні та практичні засади оптимізації виробничих процесів, що дозволило скоротити витрати багатьох промислових компаній та полегшити логістичні навантаження. Варто також наголосити і на зростаючому значенні комунікацій, які сприяли не тільки прискоренню обміну інформацією між великими державними структурами, а й можливістю виходу бізнесу на міжнародний рівень.

Міжнародна економічна інтеграція призвела до становлення єдиного господарського організму, який характеризується поняттями інтернаціоналізація і глобалізація економіки. Істотним стрибком у розвитку

міжнародної економіки стало освіту світового ринку, де товари та послуги отримали доступ до освоєння культур інших держав, інформація набула загальнодоступного характеру, виробничий потужності та робоча сила стали основними критеріями конкурентної боротьби. Поява транснаціональних корпорацій (ТНК) сприяло збагаченню ринків багатьох країн товарами та послугами, про які споживач раніше не мав уявлення. Також активно почали розвиватися високотехнологічні галузі, попит все більше почав підживлюватись передовими науково-технічними розробками. До ознак глобалізації ринків варто також віднести об'єднання валютних, біржових і торгових блоків економіки в одну консолідовану фінансову систему, все глибше і складніше ставати мережу каналів збуту, транспортування та зберігання товарів. Необхідно розуміти, що головна цінність глобалізації та інтернаціоналізації економічних процесів лежить в утворенні нових можливостей щодо скорочення виробничих витрат та підвищення ефективності, прискорення процесу обміну між державами, що необхідно для подальшого економічного та політичного зближення.

Отже, інтеграційні економічні процеси сприяють розвитку глобальної економіки. Важливо зауважити, що таке складне за своєю суттю явище як міжнародна економічна інтеграція виникло внаслідок потреби простіших структурних елементів.

Процес міжнародної економічної інтеграції може бути закінчено чи завершений на певному етапі свого розвитку. Завжди існують умови ринкового та геополітичного середовища, які стимулюють організації поєднувати свої зусилля як усередині галузі, так і за межами території країни.

Міжнародна економічна інтеграція – це комплекс економічних відносин співробітництва країн у різних сферах діяльності, який характеризується глибоким взаємопроникнення економік і веде до довгострокової технічної, технологічної та економічної взаємозалежності [23].

Варто також глибше розібратися із комплексом заходів, що проводяться в рамках інтеграційних процесів. Як було зазначено вище, країни створюють необхідні умови сприятливі для розвитку регіональних економічних відносин. Усунення бар'єрів проходження товарів з однієї країни до іншої, створення зручного торговельного простору для розвитку ринкових відносин між державами регіону, що забезпечують необхідну правову та інформаційну підтримку, дають перспективи розвитку всієї економічної інфраструктури регіону. Важливо розуміти, що розвиток регіональних економічних зв'язків також залежить від політичної згоди між її членами щодо правил, якими функціонує господарське життя регіональної інтеграційної групи.

Необхідно підкреслити, що окремим випадком міжнародною економічною інтеграцією є утворення регіональних інтеграційних груп (РІГ). До основним параметрам регіональної економічної зв'язку держав ставляться географічні кордону, що у результаті історичного поступу, комплекс подібних демографічних, культурних і етнічних пріоритетів. Схожість соціальних та культурних аспектів життя людей перетік у політико-економічну перевагу країн для створення тісних міжнародних зв'язків. Національні держави виступають у ролі головних інтеграторів у глобалізаційних процесах, однак, Існує реальна передумова для створення великих міжнародних інтеграційних структур, здатних забезпечити більш стабільний та ефективний порядок у системі міжнародних економічних взаємин. Регіональні спілки та об'єднання формуються, виходячи з певної стратегії, масштабу виробничої та торгової діяльності, напряму сфер господарського життя та кількості країн, залучених до політико-економічної спільності [3].

Тепер варто виділити основні характеристики процесу взаємодії країн, характерної лише для міжнародної економічної інтеграції:

1. Вільне, безперешкодне пересування товарів та послуг, ресурсів та капіталів між країнами.

2. Перетин політичних та економічних інтересів країн, залучених до виробничо-торговельних відносин.
3. Єдність технологічної та виробничої бази регіонального об'єднання.
4. Глибока галузева спеціалізація членів регіональної групи, орієнтація формування міжнародних виробничих блоків.
5. Розвинена система фінансових і торгових механізмів, що регулюють економічний устрій регіональних об'єднань.
6. Динаміка та розвитку країн – учасниць інтеграційних відносин.
7. Нормативна та законодавча схожість країн, що співпрацюють.
8. Освіта необхідних органів, які координують політико-економічне життя інтеграційної групи.

Сутність інтеграційної схеми економічних взаємин країн полягає у тісному переплетенні відтворювальних процесів окремих господарських блоків, що описуються поняттям «приватна інтеграція». Приватна інтеграція виявляється також у прискореному темпі ринкового звернення, формування виробничої інфраструктури виходячи з особливостей інтеграційної системи, високому рівні розвиненості підприємницької активності, що спирається на правову цілісність інтеграційного середовища.

Утворення регіональної інтеграційної економіки безпосередньо пов'язане з необхідністю союзів, що будуються, зміцнити і реалізовувати свій економічний потенціал в умовах розростання глобальної конкуренції. Виходячи з реалій сучасного світового економічного устрою, країнам необхідно розробляти стратегічні напрями розвитку, в основі якого лежить міжнародна економічна інтеграція. Умови глобалізаційних процесів вплинули на формування економічних об'єднань у країнах Західної Європи та Північної Америки. Співпраця регіональних об'єднань у Латинській Америці, Південній Азії, Африці та Середньому Сході поки що є менш ефективною, тоді як країни СНД прагнуть зберегти і посилити тісноту своїх економічних взаємозв'язків [39].

З часу появи перших економічних інтеграційних об'єднань, укладених в економічних цілях, у 1950-1960-і рр. міжнародна економічна інтеграція (МЕІ) як один із напрямів глобалізації сильно змінилася та набула нових особливостей. Глобалізація та інтеграція мають одну і ту ж економічну природу, виступаючи, по суті, тенденціями розвитку ринкової системи у світових масштабах. Особливості розвитку міжнародної економічної інтеграції:

По-перше, зросла кількість діючих регіональних інтеграційних угод. Практично всі держави за рідкісним винятком є учасниками одного або декількох угод про міжнародну інтеграцію. Зростання пов'язане з розвитком мереж міжнародного виробництва і, як наслідок, з необхідністю поєднувати зусилля країн у регулюванні і адаптації їх інтернаціоналізованих національних економік до глобалізації з лібералізацією торгівлі країн, що розвиваються, реформами і зростанням в країнах Азії і Латинської Америки, що зумовило їх готовність до інтеграції. Країни, що розвиваються вступають у асиметричні угоди, щоб залучити іноземний капітал і технології, отримати доступ на ринки розвинених країн, продемонструвати іноземним партнерам та інвесторам прихильність лібералізації та демократії, стабілізувати економіку та закріпити реформи у міжнародних угодах (у зовнішньоторговельній, конкурентній, інвестиційній політиках, держзакупівлі, технічному регулюванню, захисту прав ОІВ). Для цього країни йдуть на надмірне відкривання економіки у стосунках з більш розвиненим партнером, переслідуючи свої інтереси[17].

По-друге, зросла частка угод за участю країн, що розвиваються - до приблизно 30%, особливо в Латинській Америці, Східній Азії та Азіатсько-Тихоокеанський регіон (АТР) Відбувається те, що приєднуються у процес інтеграції нові країни в міру дозрівання їх до необхідних економічних, політичних і правових кондицій. Для цього реалізується дві стратегії: «інтеграція + розвиток» - інтеграція ринків доповнюється заходами по їх розвитку, наприклад на ринку фінансових послуг, ОІВ, в сфері спільної

конкурентної, валютної, промислової, аграрної політики; $\neg$ «лібералізація + стимулювання» - поєднання лібералізації взаємної торгівлі товарами, послугами, міграційними факторами із заходами по їх розвитку: інтеграція та створення інфраструктури ринків, стимулювання виробничої та науково-технічної кооперації, поліпшення бізнес-клімату, скорочення податкової конкуренції, гармонізація технічного регулювання. Поєднання інтеграції з реформами, закріпленими на рівні міжнародних зобов'язань, робить «дозрівання» швидшим, готуючи ґрунт для поглиблення інтеграції, знижуючи ризик невиконання зобов'язань по реформам, зменшуючи невизначеність економічної політики, поліпшуючи бізнес-клімат.

По-третє, не дивлячись на переважання частки угод по товарам - 70%, диференціюються об'єкти інтеграції - послуги, інвестиції, трудова міграція, державні закупівлі, технічне регулювання[20]. Це пов'язано з поглибленням інтеграції в режимі «СОТплюс» в надії прискорити багатосторонню лібералізацію на регіональному рівні. Частка угод по послугах становить 30% і зростає: раніше укладені договори по товарах (ЗВТ і МЗ) доповнюються договорами про ЗВТ по послугах. Це пов'язано з розвитком міжнародної торгівлі послугами. На відміну від угод по товарам, серед яких переважають внутрішньорегіональні та багатосторонні, в угодах по послугах домінують міжрегіональні та двосторонні у співвідношенні приблизно два до одного. Все пояснюється специфікою торгівлі послугами: на відміну від торгівлі товарами вона не завжди залежить від географічної близькості країн та наявності загальних кордонів, це важливо тільки для одного з чотирьох способів постачання - транскордонної торгівлі послугами.

По-четверте, диференціюються суб'єкти, які ініціюють та стимулюють інтеграцію - від урядів та міжнародних організацій (інтеграція зверху) до неурядових суб'єктам мікрорівня (інтеграція знизу): ТНК і МНК, альянси, мережі, кластери, некомерційні організації. Змінюється роль корпорацій в ході інтеграції: від них вимагається не тільки адаптація до змін, максимізація вигід та мінімізація витрат лібералізації, а й участь через бізнес-асоціації,

торгово-промислові палати, консультативні ради у процесі переговорів по інтеграційним угодами, в прийнятті рішень по інтеграційної політиці на всіх етапах.

По-п'яте, інтеграція локалізується в трьох регіонах: Американському (центр в США), Європейському (центр в ЄС) і Азіатсько-Тихоокеанському (поліцентричний регіон, за сфери впливу в якому сперечаються США, Японія, Китай, Гонконг та ін.). АТР більш активно підключився після азіатського кризи 1997 р. Ці регіони вже пов'язані міжрегіональними двосторонніми угодами та переговорами за новими угодами: транс тихоокеанське стратегічне економічне партнерство - ТТП (країни НАФТА, Японія, Нова Зеландія, Австралія, ряд країн, що розвиваються без Китаю і Росії). Отже, період кінця XX - початку XXI століть ознаменувався зростанням попиту на інтеграцію, масштабним розширенням ЄС, розвитком регіонального інтеграційного співробітництва в Північній і Південній Америці, Південно-Східної Азії і Африці, на пострадянському просторі. Одночасно з кількісними змінами в інтеграційному процесі відбувалися і суттєві якісні зрушення, які призвели за собою модифікацію умов, принципів, мотивації, форм інтегрування країн. Ці зміни привели до появи нових тенденцій розвитку міжнародної економічної інтеграції: розширення і поглиблення інтеграційного співробітництва; ускладнення змісту інтеграційних угод; зміни суб'єктної структури інтеграційних груп; виникненню проміжних форм інтегрування, в цілому відображає загальну закономірність різношвидкісної і різнорівневої інтеграції.

1.2. Вплив інтеграційних процесів на національну економіку

У сучасному світі економічна інтеграція стала одним із ключових чинників розвитку національних економік, зокрема для країн, які прагнуть підвищити свою конкурентоспроможність та забезпечити стабільне економічне зростання. Україна, долаючи виклики перехідного періоду та

геополітичних змін, також активно інтегрується у світовий економічний простір. Цей процес став особливо важливим у контексті європейської інтеграції, що розглядається як важливий крок на шляху до модернізації економіки, залучення іноземних інвестицій та розширення ринків збуту.

Однак інтеграція має двоїстий характер: з одного боку, вона відкриває нові можливості для економічного зростання та підвищення рівня життя, а з іншого — створює виклики, пов'язані зі зростанням конкуренції, залежністю від зовнішніх ринків та необхідністю адаптації національних виробників до нових стандартів. Розуміння впливу інтеграційних процесів на економіку України є надзвичайно важливим для формування ефективної економічної політики та вибору стратегічних пріоритетів розвитку країни.

Проаналізуємо основні аспекти впливу економічної інтеграції на українську економіку, зокрема її позитивні та негативні сторони, а також загальні економічні наслідки для країни.

Серед позитивних аспектів економічної інтеграції варто виділити наступні:

- 1) Розширення ринків збуту, адже завдяки інтеграційним процесам, країна отримує доступ до нових ринків, що відкриває можливості для збільшення експорту. Це стимулює економічне зростання, оскільки національні виробники можуть збільшити обсяги виробництва, покращити конкурентоспроможність продукції та освоїти нові сегменти ринку. Після підписання Угоди про асоціацію з ЄС (2014 рік), Україна отримала можливість збільшити експорт товарів до Європи. За даними Державної служби статистики України, експорт української продукції до країн ЄС за останні роки зріс більш ніж на 50%. Наприклад, аграрний сектор, який раніше залежав від російського ринку, переорієнтувався на ЄС, що сприяло зростанню обсягів експорту агропромислової продукції на 22% за останні 5 років[19].

- 2) Підвищення інвестиційного клімату, тому що інтеграція з великими економічними блоками, як Європейський Союз, сприяє

покращенню інвестиційного клімату в країні. Відкритість для інвестицій дозволяє залучати іноземні інвестиції, що сприяє модернізації економіки, впровадженню нових технологій та підвищенню продуктивності праці. Інтеграція з ЄС також вплинула на залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в Україну. У 2020–2021 роках, попри пандемію COVID-19, Україна отримала значний приплив ПІІ в секторах інформаційних технологій, промисловості та сільського господарства, частково завдяки поліпшенню законодавчої бази та захисту прав інвесторів під впливом європейських стандартів[35].

3) Зростання рівня конкуренції, адже інтеграція сприяє підвищенню рівня конкуренції як на внутрішньому ринку, так і на міжнародному. Це стимулює національних виробників до підвищення якості продукції, оптимізації виробничих процесів та впровадження інновацій. Вступ на нові ринки створив умови для жорсткішої конкуренції, що сприяло підвищенню якості продукції та послуг. Наприклад, українські компанії, щоб відповідати вимогам європейського ринку, впроваджували сучасні стандарти якості та екологічні норми, що підвищило їх конкурентоспроможність і на внутрішньому ринку.

4) Інтеграція створює сприятливі умови для науково-технічної співпраці, обміну передовими технологіями, що сприяє розвитку технологічного потенціалу країни. Наприклад, інтеграція України в європейський економічний простір стимулює інноваційні галузі та сприяє впровадженню екологічних стандартів. Завдяки інтеграції Україна стала учасником європейських науково-дослідних програм, як "Горизонт 2020", де українські науковці та підприємства отримали доступ до грантів на дослідження та інновації. За оцінками МОН України, українські організації залучили понад 7 млн євро в рамках цієї програми, що стимулювало розвиток високотехнологічних галузей та інноваційних проектів.

Проте інтеграційні процеси також мають негативні аспекти. Наприклад, вступ у міжнародні економічні об'єднання може призвести до

значного зростання конкуренції з боку економічно розвиненіших країн. Це становить загрозу для місцевих підприємств, особливо малих та середніх, яким важче конкурувати з великими міжнародними компаніями. Також з розширенням міжнародної торгівлі національна економіка може ставати залежнішою від зовнішніх ринків. У разі змін у міжнародній кон'юктурі чи зростання політичної напруженості можливі перебої у постачанні або втрати ринків збуту. Україна стала залежною від експорту аграрної продукції в ЄС. У 2022 році політична та економічна нестабільність спричинила скорочення обсягів експорту до ЄС, що вплинуло на загальний стан економіки. Така залежність від одного ринку може бути ризикованою у разі зміни політичної ситуації або економічних криз. [22] Ключовими категоріями товарного експорту України є продовольство (здебільшого зерно) та метали, які вкрай залежать від легкості логістики. (рис.1.1.)

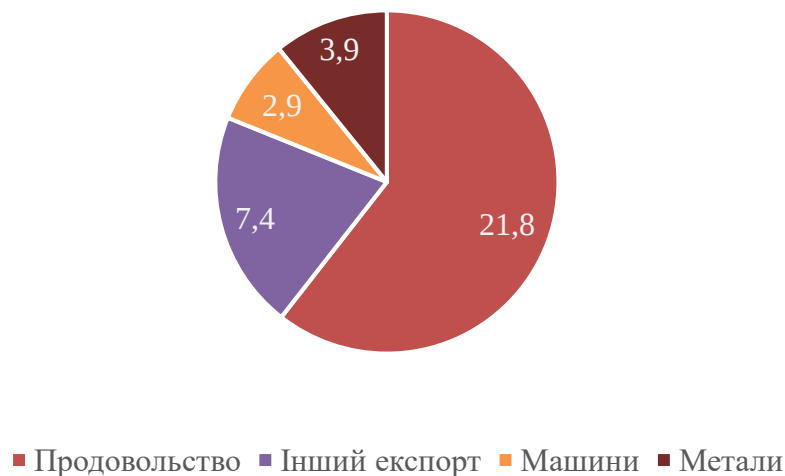

Рис.1.1. – Товарна структура експорту України у 2023 році, млрд.дол. [7]

За даними Держмитслужби, у 2023 році продовольство становило понад 50% українського експорту (загалом майже 22 млрд.дол.) Одним із факторів цього стала сприятлива погода й рекордна урожайність зернових.

Слід також зазначити, що існують загрози для внутрішніх виробників. Національні виробники часто зазнають тиску з боку іноземних конкурентів, особливо у випадку відкриття ринку для іноземної продукції. Це може призвести до закриття підприємств або скорочення робочих місць, якщо

підприємства не здатні адаптуватися до нових умов. Після укладення Зони вільної торгівлі з ЄС, деякі сектори української економіки, як машинобудування та хімічна промисловість, зазнали тиску з боку європейських конкурентів. Для прикладу, імпорт автомобілів з ЄС призвів до значного скорочення внутрішнього виробництва транспортних засобів в Україні.

Наостанок серед негативних аспектів інтеграційних процесів варто виділити посилення економічної нерівності. Зростання економічної нерівності між регіонами може стати проблемою, оскільки не всі сектори чи області економіки отримують однакові вигоди від інтеграції. Це може призвести до соціальної нерівності та зростання безробіття в менш конкурентоспроможних галузях.

Аналізуючи позитивні та негативні аспекти інтеграції, слід зазначити, що інтеграція призводить до зміни структури економіки, оскільки країна переорієнтовується на більш вигідні галузі. Наприклад, аграрний сектор України отримав можливість експортувати продукцію до ЄС, що призвело до його модернізації та зростання експорту аграрної продукції. Після підписання Зони вільної торгівлі з ЄС, Україна змогла диверсифікувати структуру економіки. Наприклад, у 2023 році на аграрний сектор припадало 12% ВВП України, тоді як експорт агропромислової продукції зріс на 18%, значно збільшивши частку цього сектору в економіці.

Варто зауважити, що відкриття нових ринків та інтеграція можуть створювати нові робочі місця, особливо у сферах експорту та інновацій. Водночас деякі галузі, які не витримують конкуренції, можуть скорочувати робочі місця, що вимагає перекваліфікації працівників.

Завдяки інтеграції, країна має можливість стабілізувати свою економіку, зокрема через залучення інвестицій та збільшення експорту. Це сприяє загальному зростанню ВВП та підвищенню стабільності фінансової системи. За даними Світового банку, зростання ВВП України у 2021 році склало 3,2%, що частково пояснюється зростанням експорту до ЄС.

Інтеграція також сприяла стабільності національної валюти та залученню кредитів на вигідних умовах від міжнародних організацій, таких як МВФ і ЄБРР. Позитивний вплив інтеграційних процесів відчувається через зростання середньої зарплати. Наприклад, середня зарплата в Україні зросла на 25% за останні 5 років, особливо в секторах, орієнтованих на експорт. Проте цей вплив варіюється між регіонами, де менш конкурентоспроможні області відчують економічний спад.

Стан ринкових відносин та підприємництва в даний час відрізняється тим, що відбувається перехід до інтеграції економічної, організаційної, технологічної, інформаційної, соціальної та культурної складових діяльності організацій, що дозволяє більш точно уявити майбутній розвиток підприємства, а також повністю враховувати інтереси споживача та виробника. Необхідність в інтеграційних процесах у менеджменті також збільшується через зростання конкуренції на ринках збуту, ускладнення структури підприємства, нових зусиль у галузі інноваційної діяльності та через невизначеність, що існує у зовнішньому середовищі підприємства. Інтеграційний менеджмент - особливий вид управлінської діяльності менеджерів господарюючих суб'єктів, який спрямований на тіснішу взаємодію господарств або виробничих процесів декількох організацій, нарощення їх управлінських та економічних взаємин і залежності один від одного з метою підвищення ефективності, отримання додаткових конкурентних переваг та прибутку. Сам менеджмент також можна як інтеграційного процесу, оскільки менеджмент повинен розглядати різноманітні завдання, потребують цілісного рішення, що призведе до досягнення намічених цілей.

Як об'єкти інтеграції в управлінні можуть виступати цілі, самі організації (при формуванні альянсів, злиття та поглинання) та їх підрозділи, деякі види діяльності, функції (що включають трудові функції, що покращують продуктивність праці та командну роботу), управлінські та виробничі процеси, а також весь життєвий цикл продукції.

Чинниками інтеграції можуть бути міжнародні ринки, інновації та їх впровадження, вихід на ринки інших країн та регіонів, покращення якості робочої сили, поява різноманітних форм організацій, наприклад, мережеві, віртуальні. У загальний чинник інтеграції можна включити боротьбу виживання і процвітання, і навіть досягнення високих результатів.

Основними положеннями для інтеграції структурних елементів організацій є єдність об'єкта управління (наприклад, централізація служби управління персоналом), єдність продукту (створення продуктової структури), збереження конкурентоспроможності та водночас проблема виживання за умов (національні та міжнародні альянси).

Роль інтеграційних процесів на підприємстві полягає у посиленні взаємозв'язку між усіма складовими процесу управління для підвищення ефективності та стійкості діяльності організації у різних умовах. Разом про те можна виділити три напрями інтеграції. Інтеграція системи обумовлюється, по-перше, об'єднанням завдань управління між технологічними та функціональними підрозділами (внутрішня інтеграція задач планування, аналізу) – горизонтальна інтеграція, а, по-друге, вертикальним (міжрівневим) взаємовідносинами систем – вертикальна інтеграція. Інтеграція підприємств, що купуються (об'єднуються) в компанію, також є дуже важливим напрямом інтеграції. Цей процес спрямований на створення холдингів, фінансово-промислових груп. Інтеграція придбаного підприємства – це комплекс завдань, які мають на меті об'єднання підприємства, тобто учасників інтеграційного процесу для створення ефективної господарської одиниці. Успішна робота окремих підрозділів ще означає успішної роботи всієї організації. Тому важливо пам'ятати, що для ефективності процесів інтеграції підприємства керівництву слід систематично дотримуватись спільних цілей підприємства та спрямовувати зусилля всіх співробітників на їх досягнення.

Інтеграція України до світового господарства – це важливий етап для країни, оскільки є основною частиною економічних реформ.

Таким чином в даному розділі нами була розглянута методологія дослідження економічної інтеграції в сучасних умовах.

Розділ 2 Сучасні інтеграційні тренди світової економіки

2.1 Економічні інтеграційні об'єднання: порівняльний аналіз

Міжнародні економічні відносини (МЕВ) – це взаємодії, що виникають і підтримуються між людьми з різних країн у сфері виробництва, обміну та споживання товарів, послуг і ідей, базуючись на міжнародному поділі праці, в умовах необмежених людських потреб і обмежених ресурсів. Міжнародні економічні відносини проявляються на трьох основних рівнях: мікрорівні, макрорівні та наднаціональному рівні.

На мікрорівні відбуваються міжнародні зв'язки, які реалізують окремі особи, підприємства або фірми через зовнішньоекономічні операції. Макрорівень охоплює державні та міждержавні процеси національної економіки, які здійснюють і регулюють зовнішньоекономічну діяльність. Наднаціональний рівень включає міжнародні зв'язки галузевого або регіонального значення. Основою міжнародних економічних відносин є міжнародна економічна система.

Міжнародна економічна система (МЕС) являє собою глобальну економічну структуру, засновану на світовому поділі праці, інтернаціоналізації та інтеграції виробництва і обігу, функціонуючи на засадах ринкової економіки. МЕС складається з різних елементів світової економіки, кожен з яких має свої унікальні характеристики. Взаємодія цих елементів породжує інтегративні якості, закономірності та особливості функціонування системи. Основними складовими МЕС є окремі країни та їхні групи. Крім того, МЕС включає підсистеми різних міжнародних ринків, а також національні та міжнародні інститути, які регулюють її діяльність, і підсистему міжнародних економічних відносин.

МЕС можна розділити на такі групи, як високорозвинені країни (наприклад, країни Великої вісімки, Європейського Союзу, Організації економічного співробітництва та розвитку), середньорозвинені країни,

країни, що розвиваються, та країни з перехідною економікою. На сучасному етапі функції ядра глобальної економіки переходять до найбільш розвинених країн, які характеризуються розвинутим соціально-ринковим господарством, вичерпаністю джерел і факторів індустріального розвитку, а також провідною роллю у світовій економіці, що дозволяє їм активно залучати як власні, так і зовнішні ресурси.

Важливою складовою міжнародної економічної системи є світове господарство (СГ) – це сукупність національних економік, які тісно взаємодіють і залежать одна від одної. Витоки формування світового господарства та світового ринку можна простежити ще в архаїчні часи, коли не існувало держав і суспільного поділу праці, характерного для сучасної економічної системи. Археологічні знахідки свідчать, що вже тоді відбувався обмін господарськими благами на великі відстані.

У сучасному світі немислимий розвиток держав без участі у міжнародних відносинах. Розвиток будь-якої цивілізації визначається рівнем розвитку продуктивних сил та виробничих відносин. Умовою розвитку цивілізації є міжнародне співробітництво. Всі ці питання адмініструє світова економіка, яка зазнала кількох етапів у своєму розвитку, і сьогодні є міжнародною економікою з усталеним укладом (рис. 1).

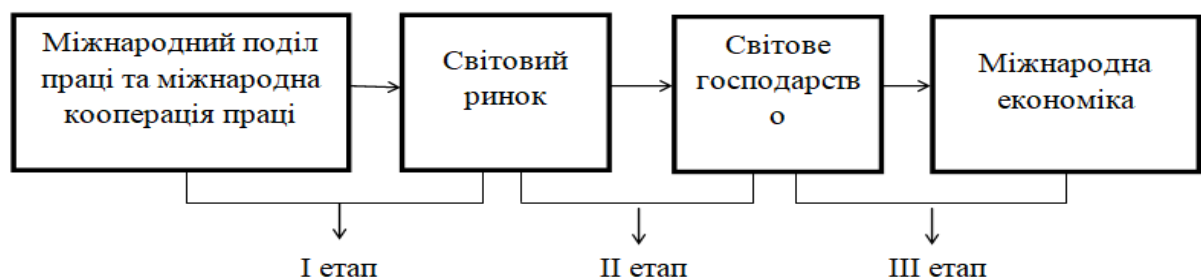

Рис. 2.1. – Генезис розвитку міжнародної економіки [19]

Становлення світової економіки зародилося в епоху Великих географічних відкриттів, коли створювалися певні умови переходу від регіональних економічних відносин до всесвітніх загальнопланетарних. Вже з XV-XVI ст. світове господарство почало набувати нових форм: у результаті географічних відкриттів відбулося прискорення розвитку міжнародної

торгівлі, де особлива роль відводилася морському транспорту. Навіть сьогодні в середньому 80% перевезення вантажів на міжнародній арені приділяється морським шляхам сполучення. У XVI ст. за Середземним морем стала посилюватися роль Індійського і Атлантичного океанів у транспортуванні вантажів між колоніями. Розвиток морських перевезень має економічний внесок у розвиток міжнародних зв'язків: завдяки становленню морських сполучень було закладено основи загального міжнародного поділу праці. Перехід від мануфактури до капіталізму внаслідок машинного перевороту у XVIII-XIX ст. з'явилися західноєвропейські країни-лідери з виробництва товарів промислового споживання та готової продукції, тоді як інші держави у світі продовжували залишатися сировинними країнами, що постачають аграрно-сировинні товари. Рубіж XIX-XX ст. ознаменований індустріальним розвитком транспорту: набули поширення трансконтинентальні залізничні шляхи сполучення та трансокеанський пароплавний транспорт. Останнє вплинуло на концентрацію виробничих зв'язків і капіталу, внаслідок чого відбулося різке вивезення досить великого розміру капіталу з провідних країн.

Таким чином, якщо на початку свого розвитку світогосподарські відносини склалися у сфері обігу, то зараз вони охоплюють сферу виробництва. Так, раніше 50% інвестицій світового господарства прямувало у розвиток сировинних галузей країн, пізніше – у розвиток інфраструктури країн із розвиненою економікою. Становлення світової економіки завершилося порівняно недавно – на початку XX ст., і її структура відрізнялася неоднорідністю. Поруч із державами монополістичного капіталізму до складу світового господарства входили країни різного соціально-економічного рівня розвитку.

У вітчизняній літературі виділяють три етапи розвитку світової економіки XX ст., Перш ніж вона була наділена основними рисами, представленими на рис. 2.2

Перший етап – 1920-1930-ті рр. – був ознаменований затяжною економічною кризою внаслідок порушення зв'язків через Першу світову війну, а також надвиробництво товарів 1929-1933 рр. у капіталістичних країнах, перейнявши естафету від США. Наслідком зниження виробництва протягом трьох років та депресії стало зниження цін у сфері обігу. Однак це зниження цін у монополізованих галузях було не значним.

Риси сучасної світової економіки	1. Міжнародний обмін товарами з урахуванням міжнародної торгівлі	Світовий ринок	Світове господарство	Міжнародна економіка
	2. Міжнародний рух факторів виробництва (особливо у формах ввезення-вивезення капіталу)			
	3. Міжнародні форми виробництва на підприємствах, розташованих у кількох країнах			
	4. Самостійна фінансова сфера міжнародного рівня			
	5. Система міжнаціональних та наднаціональних, міждержавних механізмів регулювання для забезпечення стабільності економічного розвитку			
	6. Економічна політика держав			

Рисунок 2.2. - Сучасні характеристики світової економіки [22]

Другий етап - кінець 40-х - 80-х рр. – характеризується домінуючим становищем США під час Другої світової війни, розпадом колоніальних імперій та утворенням числа країн, що розвиваються, посилення впливу економічно розвинених країн (Саудівська Аравія, Гонконг, Тайвань, Кувейт, Південна Корея, Сінгапур тощо). З метою закріплення та стабілізації економіки на міжнародній арені виникли такі організації, як МВФ, ОЕСР, МБРР, ГАТТ з ініціативи та під егідою Америки, захищаючи інтереси найбільш розвинених країн у регулюванні міжнародних економічних інтересів. Створені ЮНКТАД і ЮНІДО функціонують з метою захисту інтересів країн, що розвиваються та звільнилися від залежності в

політичному відношенні. У цей час виникають громадські незалежні неурядові організації.

У 50-80-ті роки. набула розвитку група країн «великої сімки», до складу якої входять США, Японія, Великобританія, Німеччина, Франція, Італія, Канада. Слідом за кризою в 70-80-ті рр., що не надав особливого впливу на зовнішньоекономічні зв'язки, були створені ООН, МОП, МАГАТЕ та ін. У цей час робиться спроба регулювати гострі проблеми міжнародних економічних відносин силами країн-лідерів. Водночас іде розвиток структур Світового банку, розширюючи функціональну діяльність МВФ. Силами домінуючих держав світу було подолано кризу неплатежів.

Таким чином, сучасний етап розвитку світової економіки представлений трансформацією міжнародних економічних відносин у світові, міжнародний ринок – у глобальний ринок. Однак, незважаючи на наявність багатьох міжнародних організацій, науковці та дослідники продовжують здійснювати пошук напрямів удосконалення механізму регулювання світової економіки.

Суб'єкти світового господарства – це економічні міжнародні угруповання, ТНК, міжнародні організації та держави.

І якщо провідною ланкою у світовому господарстві є держава, міжнародні економічні організації виступають засобом реалізації єдності та спільності цілей для розвитку держав – пошук передбачуваності міжнародних відносин, підвищення ступеня керованості міжнародними процесами, зниження ймовірності ризику поглиблення кризи, запобігання прямому зіткненню інтересів.

Перші проекти міжнародних організацій з'явилися ще в далекій античності та розроблялися політиками, юристами, філософами. Відомі такі автори, як Платон, У. Пені, Генріх IV, В.М. Малиновський.

Усіх їх поєднувала ідея створення таких організацій для координації зусиль учасників цих структур у мирному вирішенні ситуацій, організації

боротьби за мирне врегулювання суперечок та забезпечення міжнародної безпеки держав.

Перші витоки появи міжнародних організацій датуються епохою міжплемінних спілок у Стародавню Грецію (додержавна епоха). У Середньовіччі Ганзейський союз та Німецький митний союз являли собою прообраз сучасних міжнародних організацій. Але лише Вестфальський конгрес започаткував сучасну систему міжнародних відносин, в основі якої лежала концепція націоналізації держав. Важливу роль розвитку міжнародних відносин зіграло зміцнення статусу державності, демократизації суспільства у Франції, США, де бурхливо протікав процес індустріалізації виробництва. Саме союз розвитку економіки, науки та техніки призвело до неминучої інтенсифікації міждержавних зв'язків, і це вимагало нової стратегії та дій, підкріплених правом. Держави прагнули до створення таких організаційно-правових структур, в умовах яких вони мали б можливість взаємодіяти одна з одною як партнери, учасники світової політики.

Перші міжнародні організації у сучасному розумінні з'явилися на світовій арені у XIX ст. у вигляді міжнародних конференцій, зумовлені розширенням міжнародної торгівлі та освітою світового ринку. До них належать такі: Центральна комісія з судноплавства на Рейні (1815 р.), Гаазька конференція з міжнародного приватного права (1893 р.), Міжнародне бюро заходів та ваг (1875 р.)

Для того періоду характерними були такі ознаки розвитку міжнародних конференцій: а) організації за статусом були міжурядовими; б) бурхливий розвиток конференцій - прообразів сучасних міжнародних організацій - датується періодом після закінчення Другої Світової війни; в) тимчасовий характер скликання та вузькоспрямованість у діяльності організацій; г) відсутність міжнародного договору; д) замкнутість системи, де проблемні питання вирішувалися лише всередині її та ін. Для такого роду організацій характерною рисою їхнього існування було проведення міждержавної

конференції, багатосторонній розвиток організацій та зміцнення діючих позицій на ринку. Характерною рисою перших міжнародних організацій були: кодифікація норм морського та дипломатичного права, проблеми глобального характеру. Однак рисою спорідненості міжнародних конференцій та організацій є міжнародно-правовий характер їхньої діяльності на основі певного виробленого механізму з можливості регулювання відносин учасників.

Іншими образами міжнародних організацій виступають міжнародні комісії та комітети, які зародилися значно пізніше за міжнародні конференції.

Історично відомо кілька шляхів створення перших міжнародних організацій. Перший шлях – створення на основі ухвали всесвітньої конференції, органу міжнародної організації або домовленості між державами. Це створення комісій та комітетів із застосуванням міжнародного договору. Прикладом є Дунайська комісія, яка наділена правами юридичної особи, а її майно, архіви є недоторканими. У її власності прапор, друк.

Другий шлях створення, з одного боку, є відмінною ознакою комісій і комітетів від організацій, з іншого, – переважний спосіб створення. Такі комісії мають певний механізм управління. .

Таким чином, міжнародні конференції, міжнародні комісії та комітети, являючи собою відокремлені міжнародні органи, були попередниками міжнародних організацій.

В даний час розвиток будь-якої держави немислимий без участі в міжнародній організації, що охоплюють різні сфери суспільного життя. Але що найважливіше, відбувається процес об'єднання в економічному, політичному, культурному житті держав – членів міжнародних організацій, а отже, відбувається процес інституціоналізації міжнародних відносин.

Генезис становлення та розвитку міжнародних організацій включає чотири етапи.

Перший етап охоплює інтервал із середини XIX століття на початок Першої Першої світової. На цьому етапі більшого розвитку набули

міжнародні адміністративні спілки, пов'язані з розвитком науки і техніки, з метою регулювання вузьких галузей міжнародних відносин (транспорт, зв'язок та ін.). До передумов, що сприяють виникненню таких міжнародних міжурядових організацій, ставляться таке: поява всесвітнього економічного ринку; розвиток міжнародного транспорту, засобів міжнародного зв'язку, розширення зовнішньоторговельних відносин; посилення ролі міжнародного права. Найбільш значущими у зазначений період були: Міжнародний союз для виміру землі (1864 р.), Міжнародний союз охорони промислової власності (1883 р.), Міжнародний комітет заходів та ваг (1875 р.) та ін. Перша у світі міжнародна регіональна організація загальної компетенції виникла 1890 р. – Організація американських держав. Саме тоді зароджуються перші міжнародні неурядові організації – Міжнародний комітет Червоного Хреста (1863 р.). З чого випливає, що на початок Першої світової війни функціонувало 212 організацій, з них 20 – міжурядових.

Зазначимо, що у досліджуваній період міжурядові та неурядові організації не характеризувались як суб'єкти міжнародного права, а були учасниками міжнародних відносин.

Початок другого етапу датується створенням Ліги Націй (1919) - це перша міжнародна універсальна організація загальної компетенції. У ній вперше втілили в життя принцип рівності; практику мирного способу вирішення спорів; обмеження та заборони застосування сили у міжнародних відносинах; створення першого міжнародного судового органу загальної юрисдикції (Постійна палата Міжнародного суду); поєднання універсальних організацій спеціальної компетенції. Перед початком Другої світової війни діяло вже 618 міжнародних організацій, їх – 48 міжурядових. Тим не менш, всі перелічені організації, створені на цьому етапі, не мали правосуб'єктності.

На етапі протікав бурхливий процес зародження та розвитку міжнародних організацій правосуб'єктності. Першою універсальною міжнародною організацією цього етапу стало створення ООН. Однак цей етап знаменується створенням якісно нових видів міжнародних міжурядових

відносин (ММПО) – Рада Європи, ГАТТ/СОТ. Сучасна система ООН така, що включає 46 універсальних міжнародних організацій. З'явилися і спеціалізовані універсальні організації, що не входять до системи ООН і діють у великих регіонах світу: Організація американських держав, Організація Ісламського співробітництва, Ліга арабських держав, Організація з безпеки та співробітництва в Європі.

З'явилася необхідність збільшення кількості неурядових міжнародних організацій у контролю над дотриманням норм міжнародного права.

Четвертий етап характеризується розпадом мережі міжнародних соціалістичних організацій – РЕВ і ОВС. Розпад самого СРСР є ключовим в історії, оскільки саме з цього моменту міжнародні відносини трансформуються, розширюються сфери діяльності СОТ та ЄС на учасників, що знову вступили.

Важливою віхою четвертого етапу стала унікальна міжнародна організація – Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), метою якого є полегшення переходу до ринкової економіки, розвиток приватної та підприємницької ініціативи. За умовами Статуту ЄБРР понад 60% ресурсів Банку мають бути спрямовані на розвиток приватного сектору економіки в країнах Центральної та Східної Європи. Як і будь-який інший банк, ЄБРР має свої історично сформовані принципи функціонування – принцип демократії, плюралізму та ін., а операційна діяльність здійснюється за рахунок основних ресурсів Банку та 11 спеціальних фондів. Важливе місце у своїй діяльності Банк відводить захисту навколишнього середовища, забезпечення ядерної безпеки – сприяння вирішенню проблем глобального характеру. Сьогодні – це великий інвестор, яке активність є певного роду барометр ефективності з метою інвестування. Історично відомо, що ця організація була регіональною за назвою та не створеною під егідою США. Однак ЄБРР певною мірою, з одного боку, впливає на міжнародні економічні відносини, але з іншого, – збільшує розбіжності між США та Європейським співтовариством.

За своєю суттю інтеграційне об'єднання - це феномен, що описує закономірності та механізми розвитку взаємодії між країнами або різними регіонами. Враховуючи, що історично інтеграція як така є процесом природним, перманентним і досить тривалим, її можна з'ясувати, як «зближення, об'єднання частин, що у процесі зближення, об'єднання, але за збереженні їх ідентичності» [36]. Оскільки необхідно враховувати її загальносвітовий характер, треба розглядати її у сфері загальносвітового виробництва, а також у сферах загальносвітового ринку, сферах комунікацій та транспорту та соціальних зв'язків.

Необхідно враховувати, що процес світової інтеграції бере свій початок в інтеграції (тобто взаємодії між собою у різних галузях) окремих регіонів, тобто регіональної інтеграції. Такі місцеві інтеграційні процеси існують у багатьох регіонах світу, зокрема, у Європі, країнах Арабського світу, країнах Африки та Північної Америки, Південно-Східної Азії. При цьому процеси місцевої регіональної інтеграції постійно збільшуються. Інтеграція у разі може сприйматися як процес об'єднання народів, як у регіональних, і на світовому рівні, але з можливістю збереження ідентичності кожної нації. Майже вся світова історія країн пов'язані з їх відокремленням друг від друга. За винятком торгових зв'язків (як правило, які не мають фундаментального значення для економік держав, що торгують) і військових конфліктів, взаємодія між країнами була мінімальною. При цьому кожна країна була відокремленою самостійною державою, яка могла забезпечувати свою політичну (основа-армія, державний апарат) та економічну (основа-можливість виробництва обсягу товарів та продуктів, достатнього для внутрішнього споживання) самостійність. Економічна самодостатність та замкнутість у межах власної держави (автаркія) у реаліях сучасності приводить до неповноцінності розвитку як самої країни, так і народу, що її населяє. Інтеграційний процес, навпаки, веде до розвитку взаємодіючих країн, оскільки при цьому країни взаємодіють у галузях економіки, торгівлі та науки, прогресуючи при цьому набагато швидше та успішніше, ніж

замкнуті країни. Таким чином, поняття «інтеграція» та «автаркія» є антиподами, проте питання щодо їх існування поруч один з одним. Звідси випливає, що для здійснення інтеграційної політики в регіональному чи світовому масштабі учасники процесу мають бути відкритими для взаємодії. Причому ця відкритість має виявлятися практично у всіх сферах життєдіяльності: вільне переміщення людей і товарів через кордони, вільні банківські та інші взаєморозрахунки, політична відкритість, обмін культурними та науковими досягненнями між державами. Отже, відкритість виступає однією з перших чинників, створюють необхідні умови виникнення процесу інтеграції.

Однак, враховуючи складність інтеграції як явища, деякі вчені стверджують, що для її успішної реалізації потрібні три фактори: компроміс, терпіння та добровільність. Тобто для її здійснення доцільно підготувати насамперед свідомість народів країн-учасників інтеграції. Перелічені раніше фактори відіграють вагомую роль при реалізації процесу інтеграції, оскільки вони торкаються суверенітету народу та держави [27].

В рамках економічної сфери є кілька факторів, що впливають на інтеграційні процеси і в регіональному, і у світовому масштабі, при цьому одним з основних факторів є виробництво, яке переросло рівень приватного, державного та національного, дійшовши у своєму розвитку рівня транснаціональних корпорацій. Це стало можливим завдяки процесам взаємодії виробничих та технологічних сфер різних країн із розвитком виробництва конкретної корпорації з виходом за межі конкретної держави, не без участі взаємодії держав на політичному рівні. У діяльності транснаціональних корпорацій є як позитивні, і негативні сторони. Зокрема, позитивним моментом у їхній діяльності є задіяння у виробництві громадян іншої держави, що допомагає вирішити проблему безробіття у країнах-учасниках інтеграції.

Негативний аспект полягає в тому, що досі не сформувалося підтвердження того, що дочірні підприємства транснаціональних компаній

справді сприяють розвитку національних економік, створення нових осередків виробництва та зростання виробництва. Стає безперечним, що діяльність та багатогранна розгалуженість даних транснаціональних компаній є добрим доказом розвитку виробництва, що поєднує між собою різні регіони та країни. Таким чином, фактор виробництва в діяльності транснаціональних компаній посилює інтеграцію як на регіональному, так і на світовому рівні.

Ринок як поняття загальносвітового торгового майданчика також можна назвати одним з основних факторів інтеграції. Досягши високого рівня розвитку національному ринку складно залишатися у вузькій виробничій спрямованості, йому необхідно розвиватися і знаходити нові напрямки, ніші для реалізації нової споживача продукції. Сучасний виробничий ринок знаходить необхідний йому розвиток та торгові ніші у всіх регіонах світу. Результатом стає зіткнення продукції різних країн та регіонів у конкурентній боротьбі, що сприяє розвитку ринку, підвищенню якості продукції та задоволенню нових потреб споживача. Логічно, що не всі країни можуть підтримувати рівень виробництва конкретної продукції, достатній для конкурентної боротьби, але кожна країна зможе за наявності достатніх коштів закуповувати даний продукт в іншій країні, розвиваючи у себе напрямки, в яких вона зможе залишатися на лідируючих позиціях. Для спроб утримати лідерство в усіх галузях необхідні виробничі ресурси та достатня кількість забезпечує капіталу, що не всі можуть собі дозволити. Отже, державі необхідно знайти додаткове джерело надходження іноземного капіталу для розвитку нових галузей виробництва. При цьому ми вже маємо справу не з національним ринком, а регіональним, світовим ринком, що вийшов за свої національні кордони. Таким чином, ринок як майданчик для розвитку виробництва в різних станах, сприяє процесу регіональної чи світової інтеграції.

Зазначаючи фактор виробництва, як один з основних факторів процесів інтеграції, не можна не згадати саму основу виробництва: наявність корисних

копалин, сировини, енергетичних ресурсів, що можна поєднати в ще один фактор, який впливає на інтеграцію. Природні ресурси планети розподілені нерівномірно. Історично очевидно, що країни, які мають прямий доступ до корисних копалин і мають достатні технології для їх видобутку, розвивалися найбільш динамічно. При цьому практично для будь-якої країни виявлення в її надрах з корисними копалинами ставало джерелом або її промислового розвитку, або економічного. При цьому країни, змушені через відсталість власних технологій продавати корисні копалини, залежать від країн-покупців, а країни-покупці також перебувають у сировинній залежності. До минулого століття цей процес мав строго регіональний характер, але з розвитком засобів транспортування сировини набув світового значення. У разі чинник виробництва, у якому одна країна виробляє сировину, іншу – готову продукцію, доповнюється чинником наявності природних ресурсів. Враховуючи, що, як правило, у розвинених країнах природні ресурси вже виснажені, а в країнах, що розвиваються, їх достатня кількість, і процес сировинної взаємодії динамічно розвивається, можна говорити про сировинний фактор світової та регіональної інтеграції. Для прикладу сировинної взаємодії можна взяти оборот нафти між розвиненими країнами, що розвиваються. Логічно було б припустити, що продаж сирої нафти за вищою ціною економічно вигідніший. Однак, при цьому зросте і ціна товарів, вироблених на основі та за допомогою нафти, що може спричинити падіння споживання цієї продукції. У разі, якщо цей процес матиме постійний характер, рівень виробництва впаде, що призведе до зниження закупівель самої нафти, а отже, буде країні, що не вигідно розвивається. Цей механізм інтеграції, зрозуміло, не враховує всіх тонкощів економічних сировинних взаємодій, але, безумовно, підкреслює вплив енергетичної сировини на світові інтеграційні процеси. Екологічні проблеми світу почали проводити інтеграційні процеси порівняно недавно. З розвитком науки та розуміння природи нашого світу, його екологічних проблем, взаємодії держав у цій галузі стало більш тісним та практично постійним. Основними

напрямами у цій галузі є проблеми забруднення довкілля та проблеми катастроф: землетрусу, цунамі, виверження вулканів, повені, урагани. Переважна більшість цих проблем неможливо вирішити силами однієї держави, необхідні спільні зусилля та взаємодопомога, тим більше що як правило конкретна проблема торкається відразу кількох країн, а може позначитися на всій світовій екології.

Також одним із факторів інтеграції є наука та техніка, які за своїм змістом є загальносвітовими досягненнями прогресу та відбиваються на всіх країнах. При цьому не всі країни можуть собі дозволити не лише дорогі дослідження у конкретній галузі (система науково-дослідних центрів тощо), а й системи вищої освіти належного рівня. Крім того, є країни, які досягли значних успіхів у конкретній галузі, але не досягли успіху в інших областях у зв'язку з неможливістю несення додаткових витрат. При цьому враховуючи загальну глобалізацію ринку товарів та розвиток логістики та інтернет-технологій, досягненнями науки і техніки користується все людство, а розвитком науки в основному займаються розвинуті країни, такі як Японія, КНР, США, країни західної Європи. Як приклад взаємодії країн у галузі науки і техніки можна навести Міжнародну Космічну Станцію (МКС), за участю в проекті 13 країн та 4 космічних агентств. Одним із факторів інтеграції можна назвати комунікацію, до якої можна віднести транспорт (авто, залізничний, авіа, водний), інтернет, телефонію, телебачення, супутниковий зв'язок тощо. В даний час комунікація відбувається практично миттєво за багатьма видами зв'язку, крім транспорту, і є фактором інтеграції світового рівня.

Згадуючи, події XIX століття, саме, те, як об'єднання Італії прискорило еволюцію її економіки в буржуазному напрямі. Спорудження розгалуженої залізничної мережі, що охоплює всю країну, підкріплювало єдність національної території матеріально, економічно. Це дозволило знищити митні бар'єри на кордонах колишніх держав та запровадити єдину грошову

систему для всіх держав. Тут залізниця виступила «ниткою», «каналом зв'язку», тобто комунікацією, яка об'єднала північ і південь країни.

Таким чином, комунікація є особливим фактором, завдяки якому стало можливим саме утворення процесу інтеграції протягом усієї земної кулі. Ще одна інтеграція, зачатки якої виникли на початку XX століття, валютна. Р.Мондель створив теорію чотирьох валютних зон: Північної Америки, Південної Америки, Європи та Південно-Східної Азії. Ця теорія отримала визнання у світовій економічній літературі, а Р. Мондель отримав Нобелівську премію у 1999 [26].

Яскравим прикладом валютної інтеграції стало використання європейськими країнами єдиної валюти «євро». Таким чином, можна зробити висновок, що інтеграція валют є наслідком інтеграції виробництва та ринку та впливає як на інтеграційні процеси в регіонах, так і на світові інтеграційні процеси.

Прагнення до власної безпеки також можна віднести до факторів, що впливають на інтеграцію держав, оскільки не кожна держава має можливість утримувати сильну армію, багато держав через геополітичне становище змушені вступати в альянси з іншими державами. Можна сміливо сказати, що основними чинниками, що зумовлюють виникнення теоретичних моделей інтеграції, можна віднести виробництво, ринок, природні ресурси, екологію, комунікацію, безпеку, валюту. На інтеграційний процес істотно впливає політика, зокрема, політичні режими держав. При цьому найважливішого значення набуває фактор відкритості держави, що можливе лише при досягненні певного рівня демократії. Тільки демократичний режим дає суспільству максимальні можливості для розвитку особистості та економіки, отже, науки і техніки, економічних свобод. В умовах загального захисту особистості, прав людини, приватної власності, прав суб'єктів господарювання та ринку, інтеграція між країнами відбувається більш швидко і менш болісно, як у регіональному, так і у світовому масштабі.

Прикладом може бути європейська інтеграція, яка торкнулася як економіку, а й загальне законодавство, і навіть валюту країн.

Європейський Союз, як результат успішної регіональної інтеграції країн, є по суті максимально можливим рівнем інтеграції держав у сучасному світі. Цей рівень став можливим для досягнення у зв'язку з розвитком рівня демократії країн, що беруть участь, схожими умовами ринку, ліберальною економікою. Але незважаючи на добровільне входження до ЄС країн-учасниць, не всі країни легко адаптувалися до цього положення у зв'язку з тим, що рівень економічного розвитку країн різний, а входження до ЄС накладає на країни додаткові зобов'язання щодо регулювання власної економіки, що негативно сприймалося окремими країнами (вихід Великобританії).

Можна дійти невтішного висновку, що інтеграція утруднюється при різному рівні економічного розвитку. В умовах планової економіки при жорсткому регулюванні виробництва та ринку державою практично неможлива інтеграція до рівня Європейського Союзу з країною, що має ринкову економіку та повну свободу бізнесу. Певна однотипність економіки та політичного устрою у разі обов'язкова. Вважаю, що приклад Великобританії, яка вийшла зі складу ЄС, показує, що при цьому, окрім цих умов, бажаний ще й приблизно однаковий рівень розвитку економіки. Інакше хтось із країн-учасниць може вважати, що цього виду інтеграція для неї не вигідна.

Вважаю, що світове суспільство ще не дозріло для повного успішного ухвалення міжнаціональних політико-економічних утворень. Багато хто ще не готовий до того, щоб ставити за значимістю щось вище від існуючої своєї національної системи. Втім, суспільство відповідно до участі в інтеграції різних сфер суспільного життя: політичного, економічного, соціального та правового. Тому потрібно ще тривалий час і терпіння, щоб людство усвідомило необхідність і важливість структурованого процесу інтеграції.

2.2 Реконфігурація інтеграційних процесів

Незважаючи на поширеність і ефективність міжнародної інтеграції, в сучасній літературі найчастіше вживається і діаметральне протилежний термін, а саме дезінтеграція, який також становить практичний інтерес у рамках дослідження, яке ми проводимо [27].

Термін «дезінтеграція» походить від терміна «інтеграція» і має тісний причинно-наслідковий зв'язок з ним. Інтеграція означає поєднання, тоді як дезінтеграція - це процес розпаду, який є повною протилежністю інтеграції.

Таким чином, ослаблення взаємної залежності між суб'єктами інтеграційних відносин призводить до дезінтеграції, яка є результатом розпаду існуючої інтеграції.

Слід зазначити, що як інтеграційні, так і дезінтеграційні аспекти знаходять своє відображення в кожному комплексі інтеграційних відносин, у зв'язку з наявністю певних ризиків, що виникають у процесі здійснення спільної діяльності інтеграційного характеру.

Основною причиною виникнення дезінтеграції між суб'єктами-учасниками інтеграційних відносин є виникнення протиріч між ними, які можуть бути пов'язані з цілою низкою факторів, таких як розбіжності у сфері механізмів реалізації загальної політики, торговельно-грошових відносин, логістичних аспектів або особливостей нормативно-правового регулювання.

Слід зазначити, що практичний аспект проблеми дезінтеграції знайшов своє відображення у дуже обмеженій кількості праць вчених, а основою для цих досліджень виступає хронологічний аспект, який реалізується шляхом розгляду конкретних історичних прикладів дезінтеграції.

Слід зазначити, що дезінтеграція, як і інтеграція, включає певну класифікацію, яка обумовлена особливостями причинно-наслідкових зв'язків виникнення даного явища.

У період глобалізації спостерігається стирання кордонів між країнами у вирішенні єдиних глобальних проблем лише на рівні міжнародної економіки.

Структура міжнародної економіки за формами міжнародних відносин представлена на рис. 1.4.

По-перше, це досягнення сталого економічного розвитку країн з урахуванням ресурсного потенціалу та виробничих можливостей безпосередньо взятої країни. Вирішення цієї проблеми країни вбачають у знаходженні унікальної форми співробітництва у торгівлі та технічному напрямі.

По-друге, будівництво виробництва з відходами, що шкодять екологічній обстановці, переважно в країнах, що розвиваються. Вирішення цієї проблеми фахівці вбачають у посиленні правил ведення бізнесу транснаціональних корпорацій запровадження екологічного протекціонізму.

По-третє, розподіл країн на «бідні» та «багаті». Вирішення цього питання вбачають у підвищенні соціальної складової економіки країн, поліпшенні продовольчої безпеки країн при розмірах населення, що збільшуються.

Міжнародне регулювання та нагляд	Економічні					Фінансові				
	Міжнародні організації									
Форми міжнародних економічних відносин	Товарами	Послугами	Капіталу	Робочої сили	Технології	Валютний	Цінними паперами	Дериватами	кредитами	Розрахунки
	Міжнародна торгівля		Міжнародний рух факторів виробництва			Міжнародна торгівля фінансовими інструментами				
Державне регулювання	Регулювання зовнішньої торгівлі		Регулювання руху факторів виробництва			Валютне та банківське регулювання				
	Мікроекономічна політика					Макроекономічна політика				
Базові поняття	Світове господарство									
	Світовий ринок									
	Міжнародний поділ праці									

Рис 2.3. Структура міжнародної економіки та роль міжнародних організацій у ній. [37]

Таблиця 2.1. ВВП у розрахунку на душу населення в цінах та за ПКС національних валют 2000 р. (у тисячах доларів США)[47]

Країна	1950 р.	1980 р.	1990 р.	2004 р.
Весь світ	3,0	6,2	6,9	8,2
Розвинені країни	8,2	20,0	24,8	29,4
Країни, що розвиваються	1,0	2,2	2,8	4,7
Центральна та Східна Європа	5,1	13,4	13,9	15,5
Колишній Радянський Союз	4,1	12,3	11,5	6,2
Україна	4,7	13,8	13,4	8,1

Таблиця 2.2 - Частка у світовому промисловому виробництві (у відсотках)[47]

Країна	2023 р.
Китай	18,75
США	15,05
Індія	7,93
Німеччина	3,19
Україна	0,34

Структура зовнішньої торгівлі залишилася незмінною: 12% посідає країни СНД, 88% – країни далекого зарубіжжя (таблиці 3).

Таблиця 2.3. Структура зовнішньої торгівлі [47]

Найменування	Зовнішня торгівля, млрд. дол.			Структура, %			Темп зростання, %		
	2021р.	2022р.	2023р.	2021р.	2022р.	2023р.	2021р.	2022р.	2023р.
Країни СНД	96,79	65,57	56,7	12,3	12,5	12,1	100	67,7	58,6
Країни далекого зарубіжжя	687,7	460,3	413,4	87,7	87,5	87,9	100	66,9	60,1

Від початку російського повномасштабного вторгнення Україна зіткнулася безпрецедентні бюджетні проблеми. Більше половини державного бюджету у 2022 та 2023 роках спрямовано на фінансування боротьби з вторгненням. Хоча це покривається податками та державними облігаціями, Україні все ще потрібно фінансувати життєво важливі соціальні виплати та

інші витрати – це робиться за допомогою грантів і позик від партнерів України.

Україна отримала з 24 лютого 2022 року понад 68,5 мільярдів доларів США у формі грантів і позик. Лише 37% фінансування було виплачено у формі грантів. Більшість грантового фінансування надійшло зі Сполучених Штатів, тоді як інші донори здебільшого обирали кредитне фінансування (рис. 3).

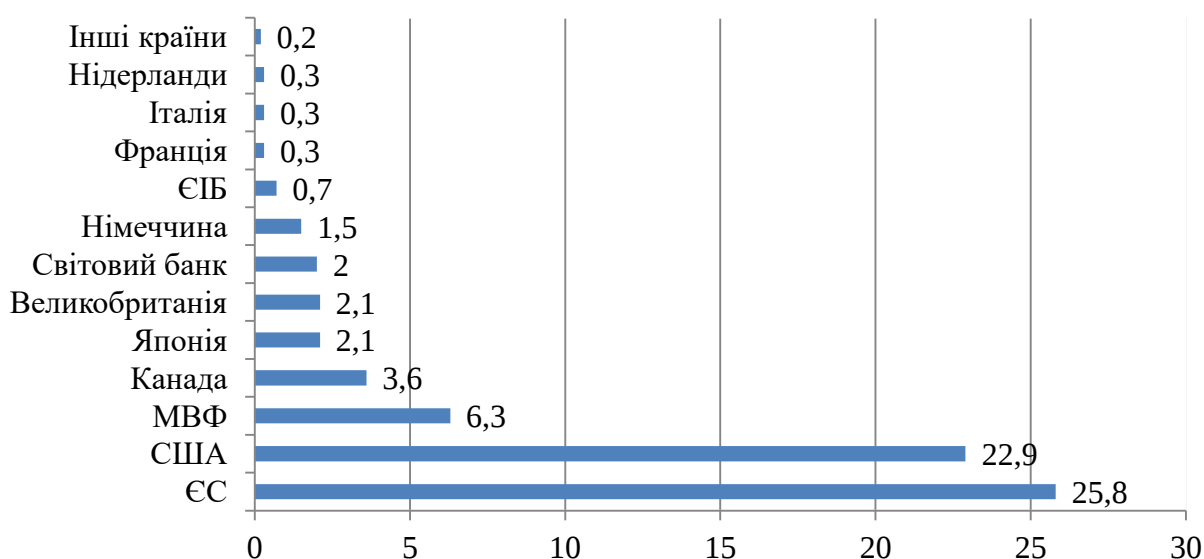

Рис. 2.4. Освоєне зовнішнє фінансування державного бюджету України станом на 29 жовтня 2024 року (у млрд дол. США)[14]

У 2022 році дефіцит держбюджету України та потреби у погашенні боргу становили 55,6 млрд доларів США, тоді як зовнішнє фінансування становило 31,1 млрд доларів США, що залишило дефіцит у 24,5 млрд доларів США. Дефіцит був частково покритий грошовим фінансуванням (яке вкрай небажано за звичайних ситуацій), яке того року становило 12,5 мільярдів доларів США (рис. 4).

Рис.2.5. Покриття дефіциту бюджету та потреби у погашенні боргу [18]

Інтеграційні процеси є актуальною та ефективною формою взаємодії держав, основною метою яких є здійснення взаємовигідної політики та розвиток економіки як на внутрішньому, так і на зовнішньому рівні, що, безумовно, успішно реалізується виходячи з цілої низки історичних прикладів, розглянутих нами в рамках проведеного дослідження.

Таким чином, у даному розділі, було проаналізовано ключові тенденції, що визначають розвиток глобальної економічної інтеграції. Виявлено, що сучасні інтеграційні процеси характеризуються зростаючою взаємозалежністю національних економік, що проявляється у збільшенні обсягів міжнародної торгівлі, інвестицій та технологічного обміну. Також спостерігається посилення ролі регіональних економічних об'єднань, які стають важливими гравцями на світовій арені. Водночас, інтеграційні процеси супроводжуються викликами, такими як економічна нерівність, політична нестабільність та екологічні проблеми. Ці фактори вимагають адаптації стратегій інтеграції для забезпечення стійкого економічного зростання. Загалом, сучасні інтеграційні тренди свідчать про необхідність гнучкого підходу до управління інтеграційними процесами, що враховує як можливості, так і ризики, пов'язані з глобалізацією.

Розділ 3 Пріоритетні напрями інтеграції економічної системи України в контексті її відновлення

3.1 Сценарії інтеграції економічної системи України

Центральним елементом відновлення економіки України, є взаємозв'язок між зовнішньоекономічною ситуацією, яка значною мірою визначається динамікою світової економіки, і внутрішнім інституційним середовищем, що залежить віддій та ефективної співпраці всіх активних суб'єктів суспільства.

Нами буде розглянуто три сценарії.

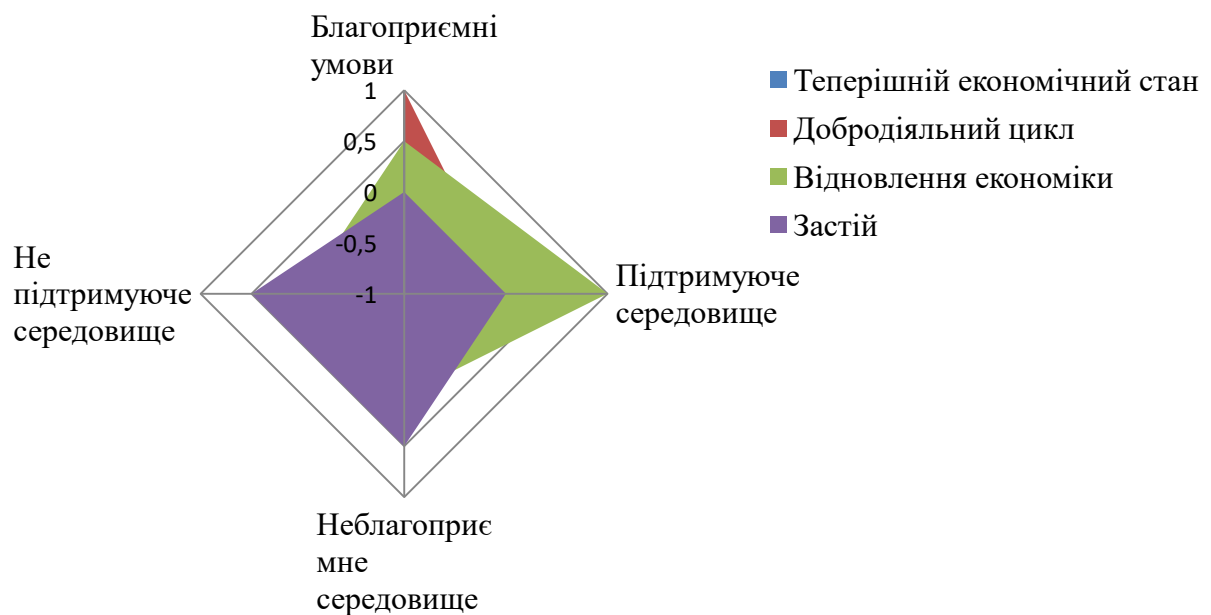

Рис.3.1. Шляхи довгострокового економічного розвитку України

[складено автором]

1. Сценарій «Відновлення економіки» - виступає оптимістичним сценарієм.

Цей сценарій здійснюється в умовах переходу країн з тим, що розвивається ринком до моделям більше повільного, але при цьому стійкішого зростання. Загальносвітовий попит на сировинні товари зберігається високому рівні. Завдяки функціонуванню відкритих торгових

систем та закінчення відбувається активізація торгових операцій усередині регіону, і інвестори знову виявляють інтерес до прикордонних фінансових ринків Україна витягує користь з порівняно сприятливих умов торгівлі.

Широкий консенсус про необхідності продовжувати рух, незважаючи на невиконані Україною обіцянки, дозволяє орієнтованому на реформи керівництву країни реалізувати масштабні перетворення. Принцип верховенства права та поетапний перегляд ролі держави через призму прозорості та підзвітності закладають основу для впровадження нової соціально-економічної моделі, що об'єднує всіх зацікавлених осіб, як жоден із попередніх проектів реформ. Перспектива укладання нового громадського договору створює умови для запуску та прискорення доброчесного циклу, і це вивільняє латентний підприємницький дух та інноваційний потенціал, а також сприяє активізації співробітництва на всіх рівнях, створюючи опору для реалізації чергових етапів реформи, що назріла.

Незважаючи на те, що без переорієнтації коштів держбюджету на нові потреби та пріоритети скоригувати бюджетну політику неможливо, в результаті вжиття рішучих заходів щодо забезпечення прозорості раніше апатичні суб'єкти суспільства почали активніше підтримувати необхідність здійснення таких кроків. Практика субсидування енергетичного сектора і в цілому неефективне використання бюджетних коштів у певний момент паралізували уряд, вкинувши його в руйнівний кругообіг зростаючих витрат і доходів, що скорочуються. Втомлені від неефективної роботи державні служби, українці з ентузіазмом ставляться до можливості повністю переглянути характер відносин між державою та суспільством. Це допомагає відродити довіру та гарантує підтримку при здійсненні необхідних перетворень.

Українська громадськість дедалі більше схвалює перехід до нової моделі, що передбачає цілеспрямовані державні витрати, а також зменшення ролі бюрократії та авторитарної держави, що втручається у справи підприємств та приватне життя людей. Ліквідована «чорна діра» – державні

тендери, які викачували з федерального та обласного бюджетів мільярди суми внаслідок використання цілої низки складних корупційних схем. Активізація припливу інвестицій та підприємницької діяльності відбувається завдяки здійсненню заходів щодо стимулювання конкуренції, а не за рахунок особистих зв'язків та політичного заступництва. Це також створює основні передумови для збільшення обсягу іноземних інвестицій та передачі технологій; дані процеси відбуваються паралельно до підключення України до існуючим виробничим циклом створення доданої вартості. В результаті імпульси економічного зростання ще більше розширюють можливості маневрування бюджетними коштами з метою нарощування державних капіталовкладень у соціальну та фізичну інфраструктуру.

Платформу для здійснення масштабних перетворень в економіці забезпечує побудований на засадах прозорості та взаємної довіри новий суспільний договір між державою, бізнесом та суспільством, а також формування у всіх інститутах України культури державних служб. Розчарувавшись у існуючому стані справ, всі суб'єкти суспільства об'єднані прагненням до цих непростих, але перспективних перетворень. Комплексні реформи, що спираються на широку підтримку, сприяють значному припливу інвестицій, підвищенню рівня продуктивності та радикальній реструктуризації економічної моделі.

Ці позитивні тенденції, - хоча вони ще міцно не закріпилися і залежать від подальшої співпраці всіх суб'єктів, що беруть участь в їх реалізації, - поступово створюють умови для формування добробуту всіх без винятку членів міжнародного об'єднання.

Наслідок сценарію: Наймасштабніші перетворення спостерігаються в енергетичному секторі, який стояв біля витоків позитивних тенденцій, які ми розглядаємо. Субсидії на газ для домогосподарств поступово скорочувалися і замінили більш цілеспрямовану допомогу особливо незахищених груп населення. Модернізація виробництва, передачі та споживання енергії стала можливою завдяки прозорим механізмам ціноутворення та надання доступу

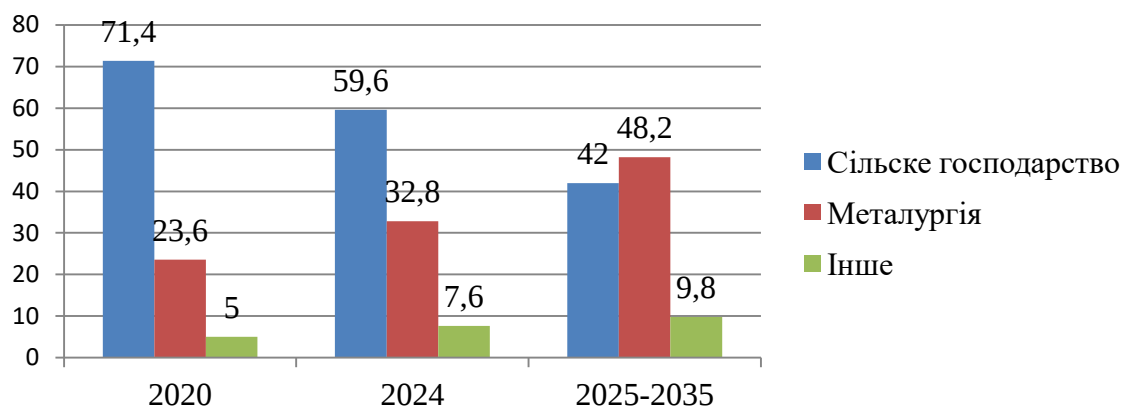

Рис.3.2. Динаміка змін у структурі експорту 2025-2035 років. під час реалізації оптимістичного сценарію розвитку зовнішньої торгівлі України (у відсотках) [складено автором на основі 47]

на ринок, що викликало бурхливий приплив інвестицій. В умовах зростання конкуренції, помірою просування України до енергетичної незалежності, у країні різко зріс видобуток природного, шельфового та сланцевого газу.

Як в середині, так і за межами сектору енергетики, прямі іноземні інвестиції принесли із собою нові технології та ноу-хау, оскільки українські та зарубіжні приватні інвестори позитивно відреагували на ознаки, що свідчать про вдосконалення державного управління.

В умовах сприятливого та відкритого інституційного середовища різні компоненти національної економіки не тільки активно розвиваються, приносять користь спільної діяльності та зростаючого взаємопроникнення різних галузей. Наприклад, динаміка розвитку сільськогосподарського сектора диктує необхідність покращити якість інфраструктури, машинного обладнання та добрив, що, у свою чергу, надає позитивний вплив на металургійну, обробну та хімічну промисловість і в результаті зміцнює позиції українського виробника й і постачальників послуг.

Хоча сільськогосподарський сектор протягом тривалого часу розглядався як компонент старої економіки, він також став одним із провідних факторів розвитку української індустрії високих технологій у найрізноманітніших сферах – від виробництва хімікатів та добрив до

розробки біотехнологій та розвитку насінництва. Крім того, у цьому секторі динамічно розвивається процес створення малих та середніх підприємств різного профілю, які реалізують переваги, зумовлені проведенням довгоочікуваних земельних реформ та поступовим покращенням умов комерційної діяльності.

Можливо, що саме МСП найбільше виграли від реформ: новаторський підхід у підприємницької діяльності покликаний відігравати все більшу роль в економіці країни.

Зростаючий середній клас, який має можливість пересуватися у всьому світі, покладає надії на формування більш ефективних інститутів і стає головною рушійною силою процесу модернізації економіки.

Власне кажучи, даний сценарій передбачає радикальні перетворення у політичному та суспільно-економічному житті. Україна вже не стоїть на роздоріжжі – вона переглянула свою економічну модель з урахуванням нового суспільного договору, що забезпечує довгострокову стійку основу для побудови майбутнього добробуту країни.

2. Сценарій «Добродіяльного циклу» - реалістичний сценарій.

Світові ціни на енергію залишаються високими, оскільки очікування можливого поширення американської «сланцевої революції» на інші регіони так і не виправдалися.

Незважаючи на відновлення глобального економічного зростання, наявність надлишкових виробничих потужностей, як і раніше, є серйозною проблемою в міжнародній сталеливарній промисловості; у торговельних відносинах складається конфліктна ситуація. З моделлю економічного розвитку, яка використовувалася в Україні в останнє десятиліття, такі умови видаються вельми несприятливими, проте стійкий приріст населення у поєднанні з різким збільшенням на ринках, що розвиваються, чисельності споживачів середнього класу, чинять більший тиск на ринки продовольчої продукції, завдяки чому в різних країнах світу сільськогосподарський сектор поступово починає входити до числа стратегічних.

Посткризовий уряд відчуває серйозний тиск: треба діяти, демонструвати результати, забезпечувати умови для економічного зростання. Ліквідація корупції та боротьба з пануванням корисливих інтересів виявляються надто важким завданням, тому керівництво країни обирає ефективність на шкоду реальним реформам та миттєві перемоги – на шкоду довгостроковій стратегії.

Представники великого бізнесу підключаються до управління країною та обіцяють вивести Україну з кризи.

Розуміючи, який величезний зиск можуть принести українські чорноземні ґрунти, політики здійснюють цільові заходи для спрямування інвестицій у цей стратегічно важливий сектор.

Встановлено нові пріоритетні завдання для Державного експортно-імпортного банку, Банку розвитку та Державного агентства з управління національними проектами: тепер вони мають приділяти основну увагу розвитку сільськогосподарського сектору країни та вдосконаленню його інфраструктури. Такого роду заходи безпосередньо спрямовані на залучення інвесторів із регіонів, характеризуються низьким рівнем продовольчої безпеки та потужним інвестиційним потенціалом - Перського затоки, Китаю та інших азійських регіонів. Крім того, виділяються цільові бюджетні кошти для зміцнення економічної дипломатії України, і в різних країнах з ринками, що розвиваються, відкриваються центри української торгівлі, що дозволяє налагодити пряму співпрацю з місцевими органами влади.

Такий простий та ефективно реалізований низхідний процес сприяє перетворенню сільськогосподарської галузі на високопродуктивний, індустріалізований ланцюжок створення цінності у сфері продовольства. Не можна сказати, що ці заходи є результатом інклюзивного процесу розвитку; швидше вони мають тимчасовий характер і є реакцією у відповідь на жорстокий тиск з боку державного бюджету. На тлі повернення до плутократії, яка з моменту здобуття незалежності є відмінною рисою моделі державного управління, складніші і далекосяжні реформи відкладаються на

невизначений час. Напівміри і загострення уваги на досягненні миттєвих результатів у стратегічних галузях забезпечують обіцяне зростання, але практично не залишають місця для реалізації всеосяжної стратегії економічного розвитку.

Погіршення зовнішніх умов призводить до розуміння невідкладної необхідності проведення обмежених за масштабом, але цілеспрямованих реформ.

Заходи, що вживаються на вищому рівні з підтримки стратегічно важливих галузей і нових починань в галузі торгівлі та інвестицій, ведуть економіку до відновлення зростання, але не настільки, щоб всебічно перетворити всю систему. Існували раніше структури збережені, і малі підприємства виборюють можливість бути частиною нового плану розвитку. Таким чином, система знаходить нову рівновагу, але радикальних змін у ній немає, а це обмежує потенціал на довгострокову перспективу.

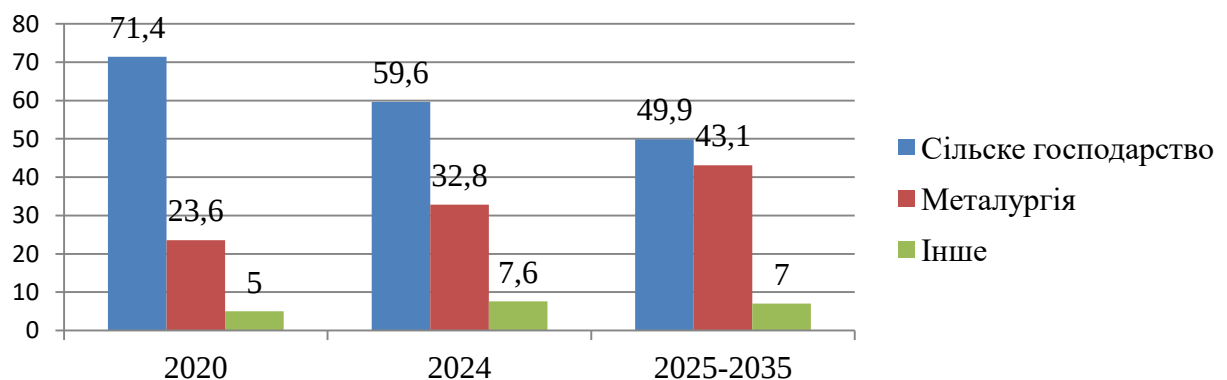

Рис. 3.3. Динаміка змін у структурі експорту 2025-2035 років. під час реалізації реалістичного сценарію розвитку зовнішньої торгівлі України (у відсотках)[складено автором на основі 47]

Наслідки: Описаний процес зміцнює положення вертикально інтегрованих ведучих компаній, які явно виводять Україну на перший план як незамінного торгового партнера і найважливішого світового продовольчого центру. Більше половини всієї продукції цієї галузі виробляється великими агрохолдингами, які, за умов дедалі більше

неблагополучної продовольчої ситуації у світі, що забезпечують для України безпрецедентну геополітичну вагу.

Агропромисловий комплекс регулярно називають ключовим сектором та головним вектором економічного розвитку країни. Пріоритетна увага, яка була націлена на забезпечення припливу інвестицій у цю галузь, приносить свої плоди і дозволяє здійснити комплексну механізацію з опорою на використання найсучаснішої сільськогосподарської техніки та складських споруд, а також систематичне застосування високоякісних добрив. Ці заходи дозволяють Україні на рівних конкурувати – у сфері продуктивності – з іншими потужними аграрними центрами.

Деякі спостерігачі вказують на те, що розвиток цього сектору відбувається в умовах зростання корупції та непрозорого тендерного процесу. Більше того, в останньому доповіді о ситуації в Україні, опублікованому однією з провідних консультаційних компаній, міститься попередження про зростаючу небезпеку безконтрольного використання оренди землі та двосторонніх зернових угод для подолання дефіциту бюджету, оскільки подібні методи не можна експлуатувати нескінченно.

Крім того, пріоритетна увага до великого агропромислового комплексу залишає інші галузі економіки на периферії, і всі зусилля щодо покращення ділового клімату в країні виявляються марними. Малі та середні підприємства продовжують втрачати сили, і динамічного зростання середнього класу найближче час не передбачається. Незважаючи на швидкий прогрес сільськогосподарського сектора, його зліт не може мати мультиплікованого впливу на інші галузі економіки.

Хоча зацікавлені кола формують передумови для перетворень і визначають їх вектор, скоро вони будуть створювати перешкоди на шляху здійснення глибших змін економіки, обмежуючи її довгостроковий потенціал.

3. Сценарій «Застою» - песимістичний сценарій.

Через збереження високих цін на енергоносії глобальний попит на основні метали спускається до мінімуму, причому швидкого відновлення ситуації не передбачається, оскільки після періоду бурхливого зростання у всьому світі утворилися надлишки виробничих потужностей. У регіоні на перше місце виходить геополітична конкуренція, і, в умовах торговельних відносин, що набувають все більш конфліктного характеру, доступ українських підприємств до регіональних та міжнародним ринків стає дуже проблематичним.

Нездатні прийняти обумовлений кризою «виклик лідерства», правлячі еліти не можуть надати необхідний імпульс глибоким перетворенням. Незважаючи на те, що постійно звучать заяви про відданість перетворенням та розробці стратегічних планів, насправді зацікавлені особи ведуть закулісну боротьбу, замість того, щоб розробити узгоджену програму реформування держави та суспільства.

У дискусіях про шляхи розвитку, як і раніше, домінують популізм, націленість на короткострокову перспективу, та політичні розбіжності, які підміняють серйозний діалог про соціально-економічні перетворення. Безпринципні політики, які мають свої особисті цілі, залишають осторонь непросте завдання об'єднання країни та перебудови відносин із сусідами і тим самим ще більше посилюють поляризацію суспільства. Погроза сепаратизму, що насувається, нездатність відновити справедливість і зростання невдоволення серед населення розколюють країну, позбавляючи її можливості рухатися вперед.

Повернення клептократії та втручання ззовні наводять до різкого спаду і вже слабкої економіки. На тлі того, як становище держбюджету змінюється під час переходу від однієї кризи до другої, і тимчасові заходи не здатні створити стимулів для довгострокових перетворень, втома і песимізм серед інвесторів призводить до значного відтоку капіталу та кваліфікованих кадрів. Збентежені у зв'язку з втраченими можливостями та постійно змінним

нормативно-правовим середовищем, іноземні інвестори залишають країну, що ще більше скорочує конкуренцію та стимули до проведення модернізації.

Оскільки в чергове знижується кредитний рейтинг країни, і стрімко зростають витрати фінансування у поєднанні з високими цінами на енергоносії, ефективність сталеливарної промисловості спадає, так само як і якість продукції, що випускається. Виконання завдання модернізації економіки ускладняється у зв'язку зі зниженням рівня технологічної оснащеності внутрішнього ринку. На зміну оптимістичним прогнозам, що звучали в останні десятиліття щодо формування в країні динамічного сектору інформаційних технологій, приходять розчарування. Несприятливий діловий клімат та дефіцит інвестицій перешкоджають переходу цієї галузі від практики залучення зовнішніх ресурсів до впровадження інновацій та здійснення власних розробок.

Зацікавлені особи що неспроможні дійти консенсусу і виробити загальноприйнятну стратегію розвитку.

Нездатність здійснення глибоких реформ із опорою на узгоджені дії всіх суб'єктів міжнародного об'єднання обумовлює високий рівень нестабільності економіки, при цьому зовнішні умови продовжують погіршуватись. Поки що деякі потішають себе надією на покращення міжнародної обстановки, країна дедалі швидше рухається низхідною спіраллю.

Хоча високі світові ціни на продовольчу продукцію можуть дати українській економіці бажаний перепочинок, навіть сільськогосподарський сектор, який у скрутні часи міг би послужити свого роду буфером, надто слабкий, щоб хоч якось вплинути на ситуацію. Погіршення інфраструктури та складність митних процедур створюють важко переборні перешкоди для отримання таких необхідних експортних надходжень.

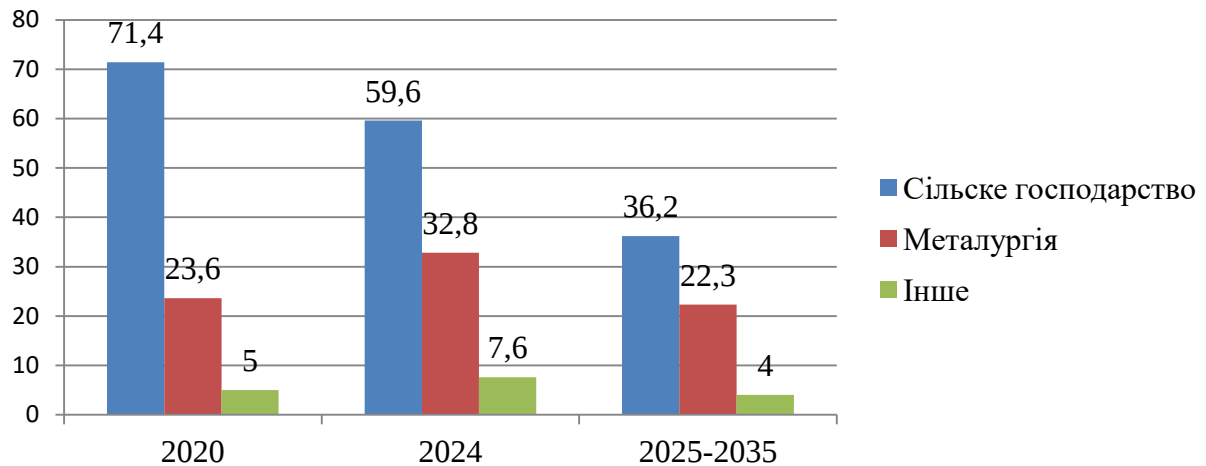

Рис. 3.4. Динаміка змін у структурі експорту 2025-2035 років. під час реалізації песимістичного сценарію розвитку зовнішньої торгівлі України (у відсотках) [складено автором на основі 47]

Наслідки: На тлі високої залежності від експорту деяких основних сировинних товарів Україна виявляється нездатною використовувати свої конкурентні переваги. В результаті, як і раніше не диверсифікованою економікою і млявим зростанням, подолати дефіцит бюджету, що зростає, практично неможливо.

Демографічний спад чинить додатковий тиск на перспективи економічного зростання та систему пенсійного забезпечення. У результаті країна опиняється в абсолютно глухій економічній ситуації: вона не може позбутися боргового тягара і, намагаючись з ним впоратися, ще більше нарощує обсяг заборгованості. Незважаючи на слабкість інститутів, багаторазове зниження суверенного кредитного рейтингу та зростання витрат на обслуговування позик держава поглинає значні обсяги наявних ресурсів на тлі збільшення зайнятості в держсекторі.

Державні підприємства (ДП), особливо в енергетичному секторі, ризикують збанкрутувати, а вже й так слабка державна інфраструктура опинилася у відчайдушному становищі. Нереформована пенсійна система перебуває на межі краху: населення України, що старіє, підвищує коефіцієнт демографічного навантаження до безпрецедентного рівня. При цьому

популістські заходи, що здійснюються з метою виправдати бездіяльність, перегукуються з практично поголовною апатією в суспільстві, що тягне за собою недбалість при прийнятті політичних рішень, а країна тим часом усі глибше занурюється в економічний криза. У таких умовах одні постраждають більше, ніж інші, але переможців серед економічних кластерів не буде. Навіть найуспішніші компанії страждають від знецінення своїх активів та обмеження доступу до ринків капіталу.

Даний сценарій - це сценарій бездіяльності, він неминуче тягне державу вниз похилою площиною. Нездатність – хай навіть несвідома чи ненавмисна – узгодити загальну програму дій накладає провину на політичних та бізнес лідерів України за поступовий, але невідворотний соціально-економічний спад.

Аналіз сценаріїв дозволяє зробити висновок про те, що розвиток зовнішньої торгівлі України в умовах членства у ЄС неминуче ставить умовою реалізовувати оптимістичний сценарій розвитку, оскільки на світовому ринку в умовах жорсткої конкуренції та стабільного становища країн-лідерів на світовій арені, за останні десять років, Україна вже втратила свої позиції навіть у порівнянні з рівнем 2014 р. Стабілізувати рівень розвитку економіки країни та примножити її розвиток на світовому ринку можливо лише в умовах реалізації першого сценарію. Для цього необхідний чітко структурований курс у вигляді розробки та реалізації програми, зведення правил чи заходів державної ваги та значення. Вступивши до ЄС в Україні шлях один – зміцнити свої позиції у міжнародній торгівлі, не втрачаючи власної самодостатності та досягнувши соціально-економічного процвітання суспільства.

3.2 Виклики сучасної економічної інтеграції України

Для того, щоб спрогнозувати розвиток ситуації в економіці України у 2025 році, ми побудували сценарний аналіз.

Для побудови сценаріїв використовувалися дві осі прогнозування:

Перша вісь стосується обсягів надання фінансової допомоги Україні (у вигляді зовнішніх грантів та кредитів).

Друга – дії військового стану.

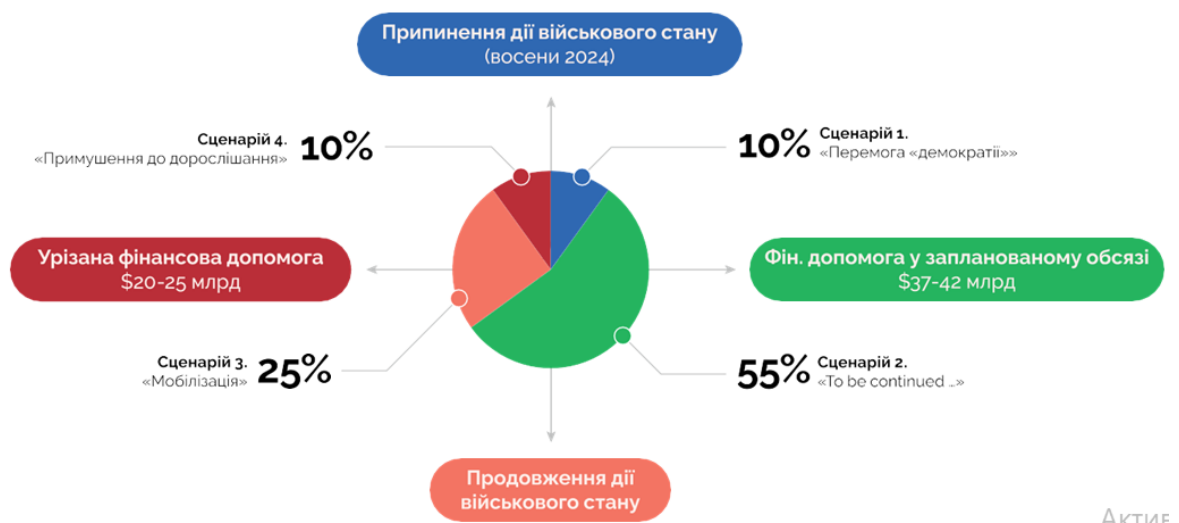

Рис. 3.5. Сценарний аналіз [48]

Зазначимо, що у будь-якому сценарії залишаються загрози, пов'язані з агресією РФ:

1. Диверсійні атаки, обстріли.
2. Диверсійна діяльність в Україні для руйнування економічних основ країни.
3. ІІСО та її наслідки.
4. Послаблення українського промислового сектору, ВПК, енергетичного сектору, знищення інфраструктури (блекаути під час опалювального сезону).
5. Кібератаки.

Дискредитація України як держави в очах європейських та американських партнерів. Все це сприятиме збереженню фонові соціальної напруги та тривожності.

Сценарій №1. Перемога «Демократії»

Завершуються активні бойові дії на території України. Україна публічно позиціонує це як провал планів Росії. Ми не відвоювали всі окуповані території, але зупинили ворога, зафіксували лінію фронту. Зупинка активних бойових дій відбувається у більшій мірі на українських умовах, Україна отримує гарантії безпеки від Заходу.

Скасування військового стану восени 2025 року запускає в Україні виборчі процеси (термін повноважень президента Зеленського завершується у травні 2025 року). Починається підготовка до виборів. Наприкінці 2025 року чи у 2026 році відбувається перезавантаження влади, еліт. Існує критично високий ризик збереження старої системи державного апарату, більшої частини старої команди, підходів в економіці та принципів зовнішньої політики, неефективної державної політики. Для Зеленського добровільна передача влади є можливістю увійти в історію як «Президент перемоги».

Внаслідок зупинки активних бойових дій сотні тисяч людей повертаються з фронту. Значна частина з них не має доходу і «проїдає» запас міцності, якого вистачає на 3-4 місяці. Є високі ризики зростання соціальної напруги, яка цілком реалістично може конвертуватися у політичну кризу. Перед владою постає виклик – велика кількість людей з інвалідністю, ПТСР та іншими психічними розладами, яких необхідно реінтегрувати в соціально-економічну активність, в ланцюжки створення доданої вартості.

Знімаються обмеження на міжнародні переміщення. Частина людей емігрує з України (до 500-700 тис. людей – ті, хто заздалегідь налаштувались на переїзд та чекали відкриття кордонів). Водночас частина українців повернеться в Україну (1-2 млн) у зв'язку з позитивними очікуваннями щодо майбутнього, підвищенням безпеки тощо. Бажання людей залишатись в

Україні чи повертатись з-за кордону буде залежати від здатності влади забезпечити безпеку та передбачуваність майбутнього, наявності позитивного сценарію, плану чи стратегії майбутнього, розвитку нових партнерств та союзів.

Міжнародне фінансування у 2025 році поступає у запланованому обсязі – 37 млрд дол. або навіть більше. Головна мотивація партнерів – забезпечення макростабільності України для уникнення проблем, забезпечення виконання Україною своїх зобов'язань.

Зовнішні впливання «донорів» так чи інакше потрапляють в економіку, підтримують споживання, попит, а завершення активної фази бойових дій та відчуття перемоги дають сплеск ділової активності наприкінці року. ВВП зростає у реальному гривневому вираженні на рівні середнього зростання країн, що розвиваються, – 4-5%. Доларовий ВВП зростає ще більшими темпами за рахунок збереження курсу гривні на незмінному рівні або навіть помірному зміцненні. Інфляція наприкінці року на рівні прогнозу НБУ 10 – 8-9% (грудень до грудня минулого року).

На тлі завершення активних бойових дій зменшуються витрати на війну, зокрема на оплату військових, що призводить до зменшення дефіциту бюджету до 13-15% ВВП.

Забезпечено стабільність морської логістики, внаслідок чого обсяги морського експорту повертаються до довоєнного рівня. Зменшується навантаження на західні кордони. Однак зберігаються ризики російських атак на українські судна.

Відновлюються авіасполучення, як внутрішні, так і міжнародні (наприкінці року).

Зупинка воєнних дій в Україні відкриває вікно можливостей (більше на 2026 рік) – запуск масштабних змін: перезавантаження держави та прихід нових еліт, модернізацію економіки, реалізацію ефективної міграційної політики та повернення українців додому, притік інвестицій, у т.ч. іноземних тощо.

Ймовірність – 10%.

Сценарій №2. «to be continued...»

На території України продовжуються активні бойові дії з ймовірністю втрати територій.

Зростають негативні настрої у суспільстві, розчарування через відсутність позитивних новин з фронту та невинуваті очікування, у т.ч. відносно поведінки політичних еліт, державної політики, корупції. Одночасно зростає інфантилізм.

В 2025 році керівництво країни не змінюється, при владі залишаються ті ж кадри.

Громадяни поступово втрачають відчуття перспективи в Україні, що серйозно стримує ділову та інвестиційну активності. Частина людей просто займають вичікувальну позицію, і в принципі налаштовані на еміграцію, щойно випаде така можливість.

Українці за кордоном остаточно асимілюються (через працевлаштування, закріплення дітей в навчальних закладах тощо), що дедалі зменшує ймовірність їх повернення.

В Україні зростає дефіцит людей. Це означає дефіцит людей для армії, дефіцит робочої сили на ринку праці, особливо висококваліфікованих кадрів, «синіх комірців».

Трудові ресурси складають менше 40% населення. Решта – це люди старших вікових груп (пенсіонери), діти, ті, хто не заявляє себе як агента на ринку праці з різних причин. Навантаження на працюючих зростає.

Є регіональні дисбаланси, коли в одних регіонах ринок праці «закипає», а в регіонах, ближче до бойових дій, – поступово «вмирає». Люди все більше концентруються в великих містах: Київ, Львів, Дніпро. Виникає новий фактор соціальної напруги – дуже багаті і зубожілі регіони, що призводить до розмов типу «хтось когось постійно годує». У так званих мертвих регіонах взагалі немає сенсу відновлювати інфраструктуру, оскільки на них немає попиту.

У країні поступово розгортається криза людського капіталу. Загальна якість людського капіталу падає, тому що найбільш розумні, креативні хочуть емігрувати в більш перспективні умови. Дедалі більше молодих людей (а не тільки найталановитіші та найбагатші) докладають усіх зусиль, щоб виїхати вчитися за кордон.

Відновлення морської логістики позитивно відбивається на обсягах експорту, проте зовнішньоторговельний дефіцит залишається рекордно високим: торговий дефіцит – 13% ВВП, дефіцит товарів та послуг – 17% ВВП.

Дефіцит рахунку поточних операцій перекривається припливом капіталу (грантами і кредитами донорів), це дозволяє вийти на середній офіційний курс гривні на рівні 38,5-39,5 грн/дол., хоча з точки зору стану торговельного балансу безумовно є ризики більш глибокої девальвації.

Дефіцит бюджету зберігається на високому рівні – 20% ВВП, але заплановані обсяги зовнішньої допомоги, зокрема з боку ЄС, США, Японії, МВФ, Світового банку, дозволяють пройти цей рік без викликів для бюджетної стабільності, виконання соціальних зобов'язань тощо. Політику країни теж визначають донори. Під їхнім тиском повільно проводяться реформи, які не показують значимого ефекту – корупція зберігається, справедливої системи правосуддя немає, економічних стимулів – теж.

Запущено процес розробки та ухвалення законопроектів на виконання Національної стратегії доходів, що спрямовані на підвищення податкового навантаження, адміністративного тиску на платників податків.

Економіка ще більше переходить в тінь, що дозволяє бізнесу виживати в українських реаліях, утримує людей (і власників бізнесу, і працівників), зберігає споживання.

Продовжується беззаконня з боку силовиків. Бізнес в Україні не може почуватись захищеним ні від воєнних ризиків, ні від держави, та продовжує релокуватися за кордон.

Інвестиційна активність вкрай низька, частка інвестицій в капітал не перевищує 15% ВВП. Цього критично недостатньо для розвитку економіки. В країні дефіцит інвестиційного ресурсу, державна підтримка та стимули для накопичення капіталу відсутні. Інвестиції, які і є в економіці, концентруються у великих проєктах, що пов'язані з державою. Вигодонабувачами таких проєктів виступає невелика «каста приближених» до теперішніх еліт.

У бізнесу майже немає доступу до капіталу, отже, відсутні й джерела для фінансування програм розвитку. Бізнес працює за рахунок існуючих активів, які зношуються, зазнають руйнувань через обстріли, та залишків заощаджень, яких достатньо, щоб «триматися на плаву», але не більше.

Бізнес існує у старій технологічній парадигмі. В Україну не йдуть зовнішні інвестиції, які для нас виступають не тільки джерелом фінансування, а й постачальником технологій, знань, досвіду. Черпати джерело для прогресу немає звідки.

Роль держави в економіці залишається високою, тоді як якість державного управління навпаки – вкрай низькою. Рішення в країні приймаються швидко та інерційно, без глибокого аналізу та оцінки економічних наслідків, оскільки ключовим орієнтиром є реакція населення тут і зараз, а не якісні зміни, що потребують часу. Зростає популізм, розвивається напрямок, що займається зменшенням незадоволення населення та створенням картинки позитивних змін.

Зростає використання корупційних схем. Корупційні схеми залишаються короткими, тобто такими, щоб «відбити» гроші можна було за короткий час. Показові справи корупціонерів не мають реальних результатів.

Україна поглиблює залежність від західних партнерів. В самій суті зовнішньої допомоги, безумовно, немає нічого поганого, якщо вона спрямована на розвиток економіки, створення умов для майбутнього зростання і формування бази для погашення боргів. Якщо ця допомога призводить до поглиблення інфантильності у владі, укорінення корупції,

створення нових корупційних схем та бюрократичних апаратів, які дозволяють окремим групам осіб паразитувати на війні та її наслідках, то сприйняття цієї допомоги має бути дещо іншим.

Крім того, у суспільстві укорінюється думка «ми не зможемо вижити без допомоги Заходу», «треба робити все, як скажуть західні партнери», що веде до повної втрати суб'єктності країни.

Відбувається консервація існуючих проблем України. Люди у владі не зацікавлені у формуванні суб'єктності України, її фінансової автономності (бо є вигодонабувачами у конструкції, що склалася), не формують власну економічну політику в інтересах громадян і держави.

При цьому, як ми вже неодноразово казали в наших прогнозах, зберігається ілюзія зростання – реальний гривневий ВВП зростає на 3,6%, і це підтримує ілюзорне уявлення про те, що «економіка відновлюється, і все добре». Доларовий ВВП майже досягає позначки в 200 млрд дол.

На цьому тлі всі, хто озвучують негативні прогнози, говорять про серйозні проблеми економіки та ризики, сприймаються в суспільстві як песимісти та скептики, що розганяють «зраду», підривають довіру до влади під час війни або просто як «псевдоексперти».

Водночас Україна поступово перетворюється на аграрну країну (до того ж, з низькою ефективністю), постачальника дешевої сировини та людей, скочується в середньостроковий сценарій, де їй відведено місце «зони відчуження» на світовій мапі.

Ймовірність – 55%.

Сценарій №3. Мобілізація

Цей сценарій подібний до сценарію «To be continued» щодо воєнної та політичної ситуації, соціальних настроїв. Але Україна з тих чи інших причин отримує скорочену зовнішню фінансову допомогу, тобто менше ніж було заплановано на початку року: 20-25 млрд дол. замість очікуваних 37 млрд дол. Це означає, що Україна змушена продовжувати війну в умовах обмежених ресурсів та більше орієнтуватися на власні можливості.

За умов обмеженого фінансування відбувається централізація ресурсів. Для уникнення бюджетного колапсу, Мінфін, з одного боку, проводить секвестр бюджету, оптимізує видатки. Одним із драйверів процесу стає цифровізація державних послуг, що дозволяє скоротити видатки на держапарат.

З іншого боку, з метою підвищення податкових надходжень відбувається активна реалізація Національної стратегії доходів: в короткостроковій перспективі вживаються заходи для детінізації економіки, а саме збільшується кількість перевірок, посилюється регулювання, беззаконні дії силовиків; ухвалюються закони щодо підвищення податкового навантаження, закладаються нові джерела доходів, наприклад, добровільні внески для бронювання від мобілізації.

У цьому сценарії з більшою ймовірністю ніж в інших запускається військова економіка. Україна починає активніше розвивати власний ВПК, збільшує виробництво зброї та військової техніки, залучаючи всі можливі промислові підприємства. Збільшуються державні інвестиції. В умовах, коли система залишилася незмінною, це призводить до ще більшого зростання корупції та цілої низки корупційних скандалів.

У цьому сценарії висока ймовірність втрати політичної незалежності НБУ, тиску влади на регулятор з метою друку грошей, зокрема і на військове виробництво. Для економіки це матиме наслідки у вигляді сплеску інфляції, яка разом із обмеженим притоком зовнішнього фінансування, призводить до девальвації гривні. Інфляція і курс гривні на кінець року можуть досягти значень 15% і більше і 45-50 грн/дол. відповідно.

Зберігаються жорсткі валютні обмеження, щоб гроші не втекли з країни.

Умови цього сценарію не вплинуть на об'єми експорту, однак девальвація гривні матиме позитивний фінансовий ефект для українських експортерів.

Є ризики узурпації влади, коли Кабмін та Парламент формально втрачають свої функції, Президент стає єдиним джерелом влади, а рішення приймається вузьким колом людей, що, безумовно, несе як свої ризики, так і можливості.

В суспільстві нарастають панічні настрої, соціальне напруження. Росія може скористатись цим для розгойдування внутрішньополітичної ситуації в Україні, знайшовши конфліктні точки, що може мати наслідки у вигляді політичної кризи, спроб «майдану», громадянської війни тощо.

Ймовірність – 25%

Сценарій №4. Примушення до дорослішання

Сценарій №4 тісно пересікається зі Сценарієм №1 Перемога «демократії», зокрема в частині зняття військового стану, запуску виборчої кампанії, оновлення еліт, відкриття кордонів і міграції, запиту на справедливість з боку людей, що повернулися з фронту, ризиків розгойдування політичної ситуації. Але з однією суттєвою різницею – донорських грошей стає менше (неважливо з якої причини).

Через скорочення зовнішньої фінансової допомоги Мінфін зіштовхується з проблемою фінансування дефіциту бюджету.

Ще актуальнішим стає питання впровадження Національної стратегії доходів з метою збільшення податкових надходжень. Посилення фіскального навантаження не призводить до відчутного збільшення податкових надходжень, економіка просто йде «в тінь».

Вводиться режим бюджетної економії та затягування поясів. Внаслідок зупинення активних бойових дій автоматично зменшуються витрати на армію. Водночас виборчі процеси потребують задовольнити апетити електорату, ні про які скорочення соц. виплат йтися не може, навпаки буде підвищення пенсій, соц. гарантій. Необхідно повною мірою фінансово підтримати учасників бойових дій.

Через обмежений ресурс у держави, її частка в економіці помірно знижується, натомість відкриваються можливості для приватного бізнесу. Це

той сценарій, коли бізнес повинен бути найбільш активним щодо пропозиції взяти на себе деякі функції держави для аутсорсингу.

У цьому сценарії найбільшими темпами відбувається цифровізація взаємодії з державою, повноцінний запуск E-government.

Українці, які є технооптимістами, зокрема через традиційно високу недовіру до влади та корупцію, з ентузіазмом сприймають цифровізацію держави та підтримують її. Мінцифри стає головним бенефіціаром цих процесів і дедалі більше розширює свої повноваження, заходячи на території інших міністерств та забираючи їх функції на себе.

Незважаючи на всі позитивні кроки, бюджет за підсумками року рятують переважно девальвація та інфляція, які є вищими ніж у Сценарії №1, але нижчими ніж у Сценарії №3.

У суспільстві є великий запит на справедливість, якої в принципі не може бути, а велика корупція в країні, слабке зростання реальних доходів населення та сильно обмежені бюджетні ресурси ще дужче збільшують соціальну напругу та протестні настрої, зокрема з боку учасників бойових дій та ветеранів.

Зростає запит на популістів, і політики цим користуються. Ймовірність приходу до влади популістів у наступному електоральному циклі дуже висока.

Оскільки процеси в економіці відбуваються інерційно, а скорочення міжнародного фінансування у цьому сценарії є ймовірним з другої половини року (восени), то найбільший прояв «дорослішання» та його наслідків відбудеться вже з 2026 року, але передумови буде закладено в 2025 році.

Ймовірність – 10%

Таким чином, сценарій №2 - це інерційний, найбільш ймовірний сценарій.

Таким чином у даному розділі було визначено ключові стратегії, які можуть сприяти ефективному відновленню та розвитку економіки країни.

Висновки

Дослідження економічної інтеграції як засобу відновлення економіки України дало можливість вирішити поставлені завдання та зробити висновки.

По-перше, розкриття змісту економічної інтеграції, її етапів та форм, що дозволило зрозуміти сучасний зміст цього процесу.

Для ефективної інтеграції національної економіки в сучасне світогосподарське середовище необхідний координуючий та творчий шлях, в якому були б позначені сили для подальшого перетворення процесів усередині нього та можливості з метою додавання нових компонентів. Важливу роль в цьому процесі відіграють міжнародні організації, а серед них і міжнародні економічні організації, які поділяються на два типи: міжурядові, учасниками яких виступають держави, та неурядові, наукові спільноти та інші організації. Сучасна класифікація організацій представлена такими видами: міждержавні універсальні організації; економічні організації, що функціонують в окремих галузях світового ринку; торгово-економічні організації, валютно-фінансові та кредитні, галузеві.

По-друге, дослідження суперечливого впливу інтеграційних процесів на національну економіку допомогло виявити як позитивні, так і негативні аспекти інтеграції.

По-третє, виокремлення відмінності між сучасними інтеграційними об'єднаннями дало змогу краще зрозуміти їх особливості, переваги і слабкі сторони.

Четверте, особливості глобалізаційних процесів обумовив реконфігурування економічної інтеграції.

П'яте, швидкі зміни світового господарського простору, значний рівень невизначеності обумовили необхідність аналізу пропонованих сценаріїв інтеграції економічної системи України, що дало змогу оцінити можливі шляхи її розвитку.

У підсумку, проведене дослідження свідчить про те, що Україна має значний потенціал для того, щоб стати активним гравцем у світовій економіці майбутнього. Проте, до цього часу країна демонструвала пасивний підхід, реагуючи на зовнішні обставини, такі як швидке зростання під час сировинного буму на початку 2000-х років і подальший спад під час економічної рецесії.

Наразі Україна стоїть на роздоріжжі, маючи можливість обрати модель соціально-економічного розвитку та укласти новий суспільний договір між державою і суспільством. Впровадження стійкої економіки, заснованої на прозорих інституційних структурах, як це передбачено в сценарії «Запуск добродісного циклу», дозволить Україні самостійно визначати свою долю. Вибір залишається за ключовими суб'єктами української економіки, які повинні об'єднатися для формування чіткої, довгострокової програми дій та визначення місця країни в регіональному контексті.

Глибокі інституційні реформи є основним інструментом для подолання нинішньої нестабільності та відновлення економіки. Навіть в умовах серйозної геополітичної конфронтації, потенціал України щодо формування сильних, динамічних інститутів визначатиме її здатність адаптуватися до змін зовнішніх умов і забезпечити стійке процвітання громадян. Зовнішньополітичні інструменти, такі як Угода про асоціацію з Європейським Союзом, можуть стати важливим каталізатором інституційних перетворень. Однак, укладення таких угод саме по собі не гарантує успішної реалізації реформ – для цього потрібна реальна політична воля та широка підтримка з боку всіх зацікавлених сторін.

Сценарії для України були розроблені з метою стимулювання конструктивного діалогу про майбутнє економіки країни на рівні всього суспільства, створюючи умови для ефективного виконання запланованих реформ. Сценарії визначають можливі шляхи економічного розвитку: через корінні перетворення, шляхом краху або відтворення нової рівноваги в існуючій системі. Кожен сценарій містить важливі рекомендації щодо

довгострокових завдань і невідкладних заходів, необхідних для створення сталої основи для майбутнього добробуту країни.

У процесі розробки сценаріїв враховувалися три ключові аспекти, які можуть стати основою для перспективної програми дій: стратегічний підхід, орієнтований на довгострокову перспективу; процеси, що сприяють об'єднанню суспільства; та комплексний підхід до економічних реформ. Ці аспекти є критично важливими для забезпечення сталого розвитку України в умовах постійно змінного глобального контексту.

Нарешті, було виділено виклики, з якими стикається сучасна економічна інтеграція України, що допомогло визначити ключові проблеми та потенційні загрози. Вирішення завдань кваліфікаційної роботи і зроблені висновки в сукупності сприяли глибшому розумінню процесів економічної інтеграції та їх впливу на вибір шляху подальшого розвитку України.

Список джерел

1. Буко І.М. Міжнародні економічні відносини та менеджмент в умовах посилення глобалізаційних процесів. Навчальний посібник / І.М Бутко, М.П. Бутко, Ж.В. Дерій, та ін. К. : Центр учбової літератури, 2017. 528 с
2. Гордєєва Т. Ф. Інтенсивність міжнародної торгівлі як індикатор ступеня міжнародної торговельної інтеграції. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2017. Вип. 27(1), С. 27–32.
3. Подвірна Т.В. Розвиток інтеграційного співробітництва кінця ХХ-початку ХХІ ст. / Т.В. Подвірна// Матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих учених «Соціально-економічні аспекти розвитку економіки», 27-28 квітня 2017 року.—Т.: ТНТУ, 2017.— С. 175–177.
4. Подвірна Т. В. Світовий конкурентний простір в умовах інтеграції / Подвірна Тетяна // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції „Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах“, 22-24 вересня 2016 року — Т. : Крок, 2016 — С. 165- 167.
5. Гоцур О.І. Українське журналістикознавство в контексті євроінтеграційного процесу. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2313> (дата звернення 25.09.2024).
6. Досягнення МОП у сфері Євроінтеграції. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/osnovni-dosiahnennia-mon-u-2022-rotsi-shchodo-ievropeiskoi-intehratsii> (дата звернення 25.09.2024).
7. Дяченко Н. П. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. Публічне адміністрування: теорія та практика. 2013. Вип. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2013_2_14 (дата звернення 25.03.2024).

8. Єврокомісія офіційно запропонувала надати Україні статус кандидата на вступ в ЄС. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/06/17/7141476/> (дата звернення 27.09.2024).

9. Жданов І., Якименко Ю. Україна у ХХІ столітті: виклики для політичної еліти. Національна безпека і оборона. 2003. № 9. С. 2–30.

10. Забезпечення суспільної підтримки вступу європейських країн до ЄС і НАТО. Національна безпека і оборона. 2008. № 1. С. 5.

11. Захарова І. В., Філіпова Л. Я. Основи інформаційно-аналітичної діяльності. Київ : «Центр учбової літератури», 2013. 336 с.

12. Звіт про виконання Порядку денного асоціації та Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (січень – жовтень 2015 року). Урядовий офіс з питань європейської інтеграції Секретаріату КМУ. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/zviti-pro-vikonannya/aaaaggoeireport-january-october-2015-final-version011215071215.pdf> (дата звернення 25.09.2024).

13. Інформаційна безпека (соціально-правові аспекти): Підручник / Остроухой Б. В., Петрик Б. М., Присяжнюк М. М. та ін. ; за заг- ред. Є. Д. Скулиша. Київ : КНТ, 2010. 776 с.

14. Клименко О. А. Мозкові центри як фактор впливу на політику держави в країнах Заходу. Проблеми міжнародних відносин: Зб. наук. праць. 2013. Вип. 6. С. 67–80.

15. Коли Україна стане членом Євросоюзу: умови і процедура вступу. URL: <https://chas.news/current/koli-ukraina-stane-chlenom-evrosoyuzu-umovi-i-protsedura-vstupu> (дата звернення 15.09.2024).

16. Костенко А. М. Вплив інститутів громадянського суспільства на євроінтеграційні процеси України : монографія / А.М. Костенко. Суми : СумДУ, 2018. 411 с.

17. Країни ЄС, які у 2021 році підписали Декларації про європейську перспективу України. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/node/4377> (дата звернення 25.09.2024).

18. Кудрявцева С. П., Колос В. В. Міжнародна інформація. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2005. 400 с.
19. Кузнєцов І.М. Інформація: збирання, захист, аналіз. Підручник з інформаційно-аналітичної роботи. «Яуза», 2001. 318 с.
20. Луцишин Г., Гончарук А. Особливості розвитку культурної дипломатії України в сучасних умовах. Humanitarian Vision. 2017. Vol. 3. № 1. Р. 25–30.
21. Матюшенко І. Ю. Євроінтеграція України в системі міжнародної економічної інтеграції : навчальний посібник / І. Ю. Матюшенко, С. В. Беренда, В. В – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015.
22. Матюшенко І. Ю.. Міжнародні економічні відносини: підручник / За редакцією А. П. Голікова, О. А. Довгаль. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. – 602 с.
23. Мельник В. М. Управління податкоспроможністю суб'єктів господарювання: Навчальний посібник для самостійної роботи. Ірпінь : Академія ДПС України, 2001. 116 с.
24. Мельник Л., Паталонг М., Сидорчук О. Аналітичні центри в Україні та Німеччині: головні розбіжності та перспективи співпраці. Київ : Фонд «Демократичі ініціативи», 2016. 30 с.
25. Підприємництво, торгівля та біржова діяльність: підручник / за заг. ред. д.е.н., проф. І. М. Сотник, д.е.н., проф. Л. М. Таранюка. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2018. – 572 с.
26. Палагнюк Ю. В. Державні програми з питань європейської інтеграції України: основні напрямки. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2014. № 2. С. 174–179.
27. Партнерство заради миру. Рамковий документ від 10 січня 1994 р. Україна підписала його 8 лютого 1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/ru/950_001 (дата звернення: 05.09.2024).

28. Піскорська Г.А., Яковенко Н.Л. Імідж України в контексті російсько - українського конфлікту. Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки». 2018. № 5. С. 77.

29. Подвірна Т.В. Особливості розвитку міжнародної економічної інтеграції / Т.В. Подвірна // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Формування механізму інтеграції» 2018. № 5. С. 77-85.

30. Подвірна Т.В. Розвиток інтеграційного співробітництва кінця ХХ-початку ХХІ ст. / Т.В. Подвірна// Матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих учених «Соціально-економічні аспекти розвитку економіки», 27-28 квітня 2017 року.—Т.: ТНТУ, 2017.— С. 175–177.

31. Подвірна Т. В. Світовий конкурентний простір в умовах інтеграції / Подвірна Тетяна // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах», 22-24 вересня 2016 року — Т. : Крок, 2016 — С. 165- 167.

32. Поплавська В. В. Тенденції та перспективи євроінтеграційних процесів в Україні: автореферат дисертації канд. філ. наук: 10.01.08. Київ, 2007. 20 с.

33. Пріоритети забезпечення гуманітарної присутності України в світі: резюме. 2019. 24 квітня. URL: <http://www.niss.gov.ua/doslidzhennya/analitichni-materiali/gumanitarniyrozvitok/prioriteti-zabezpechennya-gumanitarnoi> (дата звернення: 24.09.2024).

34. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 1 липня 2010 р. № 2411-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17> (дата звернення 25.09.2024).

35. Про інформацію: Закон України від 13.11.1992. № 2657–XII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення 25.09.2024).

36. Про організацію оборонного планування в Україні: Закон України від 18 листопада 2004 року (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2198-15#Text> (дата звернення: 05.09.2024).

37. Про схвалення Концепції Державної програми співпраці із закордонними українцями на 2017–2020 роки: Розпорядження КМУ від 21 червня 2017 р. № 428-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/250094739> (дата звернення: 24.09.2024).

38. Про утворення державної установи «Український інститут»: Розпорядження КМУ від 21 червня 2017 р. № 430-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/250094619> (дата звернення: 05.09.2024).

39. Процюк М. В. Публічна та культурна дипломатія як засіб «м'якої сили» України: запозичені моделі, реальні кроки та стратегічні пріоритети. Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2016. № 23 (2). С. 21–28.

40. Осовська Г. В., Косовський О. А. Основи менеджменту. К.: „Кондор”, 2016

41. Саміт Україна-ЄС у Києві завершився. Головні підсумки. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-64513726> (дата звернення 28.09.2024).

42. Сидоренко С. Євростратегія Зеленського: як Україна планує боротися за вступ до ЄС. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/04/12/7121997/> (дата звернення: 07.09.2024).

43. Степанов В. Ю. Механізм інформаційно-аналітичного забезпечення державної інформаційної політики. Теорія та практика державного управління : Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харків. регіон. ін-т держ. упр. Харків. 2012. Вип. 3(38). С. 139–145.

44. Шилова В.О., Коломієць Г.М. Економічна інтеграція України – імператив її відновлення. - XII Міжнародна науково-практична конференція «Prospective directions of modern science and education in the world» (Валенсія, Іспанія) листопад 2024.

45. Kozak Y., Maslennikov Y., Sulym O. Foreign economic activity of enterprises: Training Manual, 2020. – 200 с.

46. Svidruk I.I. Creative management: teaching manual. / I.I. Svidruk, Yu.I.Ossik – Almaty: «Bastau», 2017. – 312 p.

47. Svydruk I. New trends in the economic systems management in the context of modern global challenges: collective monograph / scientific edited by M. Bezpartochnyi // VUZF University of Finance, Business and Entrepreneurship. – Sofia: VUZF Publishing House “St. Grigorii Bogoslov”, 2020. – Vol. 2. – 317 p.

48. Guaino H. Nous marchons vers la guerre comme des somnambules. Le Figaro. Vendredi 13 mai 2022. P. 18.

49. Ross Ch. Pillars of public diplomacy. Harvard International Review. 2003. Vol.25. №2. P.22. URL: <http://hir.harvard.edu/article/?a=1117> (дата звернення: 15.09.2024).

50. Paul Krugman. Geography and Trade. - MIT Press, - 1992 . : P.156

51. Shuanglu Liang. Subregional International Economic Integration: Theory and Practice. Palgrave Macmillan. - 2023. P.321.

52. Richard Pomfret. The Economic Integration of Europe. - Harvard University Press. 2021. P.272.

53. Carmen Reinhart, Kenneth Rogoff. This Time is Different: Eight Centuries of Financial Folly. - 2011. P.512.

54. Richard Baldwin. The Great Convergence: Information Technology and the New Globalization – 2019. P. 344.

